

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет соціальних наук і соціальних технологій

Кафедра політології

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – магістр

**на тему: «ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ КУРС США У
ПЕРІОД ПРЕЗИДЕНТСТВА Р. НІКСОНА:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КЕЙСІВ КНР ТА
В'ЄТНАМУ»**

Виконав: студент 2 р.н.,

галузі знань 05 "Соціально-політичні
науки" спеціальність 052
"Політологія"

Деркач Олександр Олександрович

Науковий керівник: Єремєєв О.
С.,

к. соц. н., старший викладач

Кваліфікаційна робота
захищена з оцінкою

Секретар ЕК _____

«____» _____

20____ р

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США ЗА АДМІНІСТРАЦІЇ РІЧАРДА НІКСОНА (1969 – 1974 рр.).....	10
1.1. Теоретико-політичні засади політики «політичного реалізму».....	10
1.2. Роль Генрі Кіссінджера у формуванні зовнішньої політики адміністрації Р. Ніксона та концепція «шатл-дипломатії».....	21
1.3. Геополітичний контекст: «холодна війна» і зміна балансу сил.....	26
РОЗДІЛ 2. АМЕРИКАНО-КИТАЙСЬКІ ВІДНОСИНИ В ПЕРІОД НАЛАГОДЖЕННЯ ДІАЛОГУ.....	36
2.1. Причини зближення США з КНР в період правління адміністрації Р. Ніксона.....	36
2.2. Ключові етапи: «пінг-понгова дипломатія», візит Р. Ніксона до Пекіна.....	40
2.3. Наслідки змін у американсько-китайських відносинах для міжнародної політики США та СРСР.....	51
РОЗДІЛ 3. В'ЄТНАМСЬКИЙ КЕЙС: СПРОБА «ПОЧЕСНОГО МИРУ».....	62
3.1. «В'єтнамізація» конфлікту як стратегія США.....	62
3.2. Паризькі мирні переговори.....	73
3.3. Порівняльний аналіз в'єтнамського кейсу з кейсом КНР.....	83
ВИСНОВКИ.....	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	98

ВСТУП

Актуальність дослідження. Зовнішньополітичний курс Сполучених Штатів Америки у період президентства Річарда Ніксона (1969–1974) становить особливий інтерес для дослідників міжнародних відносин, політологів, істориків та практиків дипломатії. Цей період був позначений суттєвими змінами у міжнародній системі, що трансформувалась із жорстко біполярної структури «холодної війни» в напрямі гнучкішої та складнішої багатополлярної конфігурації. Саме в ці роки адміністрація Р. Ніксона здійснила низку стратегічно важливих кроків, що змінили геополітичну логіку протистояння наддержав і стали основою нової зовнішньополітичної доктрини США.

Ключовим чинником актуальності дослідження є висока інноваційність та неоднозначність зовнішньополітичної стратегії Р. Ніксона на посаді Президента США, яка поєднувала політичний реалізм, жорсткий прагматизм, геополітичне мислення та обмежене використання ідеологічної риторики. Такий підхід радикально контрастував із попередніми стратегіями, особливо з ідеологізованою зовнішньою політикою адміністрацій Г. Трумена, Д. Ейзенхауера та Дж. Кеннеді, що тяжіли до концепції стримування через жорстке блокове розмежування. Р. Ніксон, натомість, продемонстрував здатність до дипломатичного маневрування, залучення ворогів до діалогу та зміщення акцентів у глобальному протистоянні.

Особливу увагу в цьому контексті заслуговують два яскравих кейси — налагодження діалогу США з Китайською Народною Республікою (КНР) та спроба завершення В'єтнамської війни через політику «в'єтнамізації» та Паризькі мирні угоди 1973 р. Обидва випадки стали ілюстрацією принципово нової форми американської дипломатії: у випадку з КНР це був перший випадок стратегічної відкритості США до комуністичного режиму в умовах геополітичного протистояння, що змінило розстановку сил у світовій політиці; у випадку з В'єтнамом — спроба завершити виснажливий конфлікт без втрати

обличчя, шляхом делегування відповідальності регіональному союзнику. Обидві ситуації мають значну аналітичну цінність у плані вивчення меж можливостей політичного реалізму як підходу у міжнародних відносинах, ефективності дипломатії та впливу внутрішньополітичних факторів на міжнародну поведінку держав в умовах тривалого стратегічного протистояння.

Крім того, аналіз політики Р. Ніксона є актуальним у контексті сучасного суперництва між США і Китаєм, що знову набирає обертів у XXI столітті. Дедалі частіше у політичному дискурсі та експертному середовищі згадується стратегія адміністрації Р. Ніксона як орієнтир для сучасної зовнішньої політики США під керівництвом чинної республіканської адміністрації Д. Трампа (2025 р.). Повернення до аналітичної оцінки дій Р. Ніксона допомагає зрозуміти не лише витoki нормалізації відносин США із КНР, але й побачити, які помилки чи прорахунки можуть бути враховані сучасними лідерами.

Також не менш актуальним є кейс В'єтнаму, оскільки він порушує важливе для міжнародної політики питання: якою є межа впливу великої держави на регіональні конфлікти та якою має бути стратегія виходу з війни, яку неможливо виграти за звичними критеріями. Уроки В'єтнаму залишаються болючими і важливими в умовах постійних воєнних загроз у сучасному світі — від Близького Сходу до Східної Європи, в т. ч. і стосовно проблеми нинішньої повномасштабної агресії РФ проти України.

Крім того, звернення до зовнішньої політики США епохи Р. Ніксона є актуальним у методологічному аспекті — як приклад застосування політичного реалізму в умовах багатофакторної глобальної нестабільності. Дослідження політики Ніксона дозволяє не лише реконструювати події, а й критично осмислити роль особистості у формуванні міжнародної стратегії, межі міжособистісної дипломатії та інституційної політики, а також значення неформальних каналів комунікації.

Отже, актуальність обраної теми зумовлена:

- її **історичною значущістю** для трансформації міжнародної системи ХХ століття;
- **теоретичною цінністю** для аналізу реалізму в зовнішній політиці;
- **практичним значенням** для формування стратегічного мислення у сучасних умовах;
- **сучасною релевантністю** в контексті глобального суперництва США та Китаю, а також постінтервенційних стратегій у міжнародних конфліктах.

Метою дослідження є встановлення особливостей реалізації зовнішньополітичної стратегії США у період президентства Річарда Ніксона на прикладі кейсів відносин з Китайською Народною Республікою та Республікою В'єтнам, з урахуванням контексту «холодної війни», міжнародної конкуренції та дипломатичної трансформації другої половини ХХ століття.

Досягнення цієї мети передбачає отримання чітких результатів щодо характеру, логіки та ефективності політичних рішень адміністрації Р. Ніксона, а також їхньої ролі у зміні конфігурації міжнародної системи.

У межах дослідження необхідно вирішити такі **завдання**:

1. Установити теоретико-концептуальні основи зовнішньополітичного мислення адміністрації Ніксона, спираючись на засади політичного реалізму, з акцентом на практичне втілення відповідних ідей у процесах прийняття рішень.
2. Визначити зовнішньополітичну ситуацію початку 1970-х років, що зумовила зміну підходів США до геополітичних союзів і конфліктів: розрив між КНР і СРСР, ескалацію В'єтнамської війни, внутрішньоамериканську кризу довіри до війни.
3. Виявити чинники, які зумовили стратегічне відкриття США до Китаю, простежити ключові дипломатичні етапи (зокрема «пінг-понгова дипломатія»), візити Г. Кіссінджера, офіційний візит Р. Ніксона

до КНР), і оцінити наслідки цього зближення для глобального балансу сил.

4. З'ясувати зміст і цілі політики «в'єтнамізації», вивчити логіку її реалізації та оцінити результати Паризьких мирних угод 1973 року як інструменту завершення американської участі у В'єтнамській війні 1959–1975 рр.

5. Встановити подібності та відмінності між двома кейсами — КНР і В'єтнаму — в аспектах стратегічного планування, дипломатичних інструментів, рівня контролю над процесами та довгострокових результатів.

6. Оцінити вплив зовнішньої політики адміністрації Р. Ніксона на подальшу еволюцію зовнішньої політики США, зокрема, її інституційне оформлення, концепцію «розрядки», пріоритет багатополарності та роль цього спадку в сучасному політичному мисленні США.

Об'єктом дослідження є зовнішньополітичний курс Сполучених Штатів Америки у період президентства Річарда Ніксона (1969–1974 рр.) як складова системи міжнародних відносин другої половини ХХ століття.

Предметом дослідження виступають особливості реалізації зовнішньої політики адміністрації Р. Ніксона щодо Китайської Народної Республіки та Республіки В'єтнам, з урахуванням стратегічних цілей, засобів впливу, дипломатичних рішень і наслідків для регіональної та глобальної безпеки.

Методологія та методи дослідження. В якості методологічної основи роботи можна відзначити теоретичні праці та концепції представників напрямку реалізму та неореалізму у теорії міжнародних відносин (Е. Карр, Г.Моргентау, К.Уолтц). Для досягнення мети дослідження та реалізації поставлених завдань було використано сукупність загальнонаукових, спеціально-наукових та міждисциплінарних методів. Такий підхід дозволив комплексно розглянути зовнішньополітичну стратегію США у період президентства Річарда Ніксона через призму політологічного, історичного,

геополітичного та міжнародно-правового аналізу. **Основними методами, використаними у дослідженні, є:**

1. Системний метод виступив базовим інструментом при формуванні загального бачення зовнішньої політики США як цілісного комплексу дій, рішень, процесів і стратегій, що реалізуються в межах єдиної державної логіки. З його допомогою було охоплено як макрорівень — стратегічне бачення Вашингтона в умовах глобальної біполярності, так і мікрорівень — конкретні дипломатичні акти, персоналізовану участь лідерів, політичний контекст і засоби реалізації.

2. Метод структурно-функціонального аналізу дозволив з'ясувати функції ключових елементів зовнішньополітичного механізму США — Білого дому, Державного департаменту, Ради національної безпеки, а також особистої дипломатії Р. Ніксона і Г. Кіссінджера. Було з'ясовано, як саме функціонувала політика «шатл-дипломатії», як приймалися рішення в рамках таємних переговорів, і які інституційні обмеження та переваги супроводжували ці процеси.

3. Історико-генетичний метод застосовано для відтворення передумов і логіки формування зовнішньої політики адміністрації Р. Ніксона, зокрема в контексті її еволюції від доктрини стримування (containment) до багатопольярного стратегічного балансування. Такий підхід дозволив реконструювати подієву хронологію відносин США з КНР і В'єтнамом, а також простежити перехід від ідеологізованої дипломатії до прагматизму.

4. Метод порівняльного аналізу використано для зіставлення двох кейсів: налагодження відносин із КНР і врегулювання конфлікту у В'єтнамі. Це дало змогу виявити як спільні підходи (реалізм, ініціатива, прагматизм), так і суттєві відмінності (характер впливу, кінцева мета, дипломатичні засоби). Зіставлення результатів у різних регіональних та політичних контекстах стало підґрунтям для оцінки ефективності стратегії.

5. Геополітичний підхід застосовано для аналізу ролі США в глобальному трикутнику Вашингтон — Москва — Пекін. Це дозволило

оцінити значення «відкриття» КНР у межах ширшої картини балансу сил, а також з'ясувати роль В'єтнаму як регіонального конфлікту з глобальними наслідками.

6. Метод кейс-стаді (case study) став ядром емпіричної частини дослідження, оскільки дозволяє детально дослідити два конкретні приклади реалізації зовнішньополітичної стратегії США — у Китаї та у В'єтнамі — в межах єдиного аналітичного поля. Метод кейс-стаді забезпечив можливість: виділити унікальні характеристики кожного кейсу; реконструювати хронологію подій; простежити причинно-наслідкові зв'язки між дипломатичними діями США та змінами в геополітичному контексті; узагальнити висновки щодо ефективності прийнятих рішень у різних регіональних умовах.

7. Елементи якісного контент-аналізу використано під час роботи з мемуарами, політичними промовама, публікаціями ЗМІ 1970-х років та сучасними історіографічними дослідженнями. Це дало змогу простежити, як сприймалася політика Р. Ніксона у внутрішньополітичному дискурсі США, зокрема, на тлі громадських протестів проти війни у В'єтнамі.

Поєднання цих методів дало змогу:

- охопити різні рівні аналізу — концептуальний, стратегічний, дипломатичний та регіональний;
- забезпечити міждисциплінарний характер дослідження;
- сформулювати обґрунтовані висновки щодо результатів і наслідків зовнішньої політики адміністрації Р. Ніксона.

Логіка побудови кваліфікаційної роботи зумовлена послідовністю реалізації мети дослідження та вирішення поставлених завдань. Структура відповідає принципам наукової послідовності, системності й цілісності, а також охоплює всі основні рівні аналізу: концептуальний, історичний, порівняльний та прогностичний.

Хронологічні межі дослідження: можна вказати в якості хронологічних меж 1969–1974 рр., тобто період президентства Р. Ніксона.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі **вступу, трьох розділів основної частини, висновків і списку використаних джерел.** Кожен структурний елемент виконує окрему функцію у досягненні дослідницької мети. Загальна кількість сторін сягає 104 сторінки.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету і завдання дослідження, сформульовано об'єкт і предмет, окреслено використані методи, а також представлено загальну структуру роботи.

Перший розділ основної частини присвячено загальній характеристиці зовнішньої політики США в період президентства Річарда Ніксона.

Другий розділ зосереджений на кейсі відносин США з Китайською Народною Республікою.

Третій розділ розглядає кейс В'єтнамської війни.

У **висновках** узагальнено результати дослідження, зроблено підсумкову оцінку зовнішньополітичного курсу США в період президентства Ніксона, а також визначено його вплив на подальшу міжнародну політику Сполучених Штатів, зокрема через призму сучасного глобального суперництва.

Список використаних джерел містить наукову літературу, мемуари, аналітичні праці, офіційні документи, що стали основою для дослідження. Основними з них є: Gaddis, J. L. (2005). *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold War*. Oxford University Press.; Kissinger, H. (1994). *Diplomacy*. Simon & Schuster.; Morgenthau, H. J. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Knopf.; Paris Peace Accords. (1973, January 27). Agreement on Ending the War and Restoring Peace in Vietnam.; SALT I Interim Agreement Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Certain Measures With Respect to the Limitation of Strategic Offensive Arms. (1972, May 26).

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США ЗА АДМІНІСТРАЦІЇ РІЧАРДА НІКСОНА (1969–1974 рр.)

1.1. Теоретико-концептуальні засади політичного реалізму

У період президентства Річарда Ніксона (1969–1974) зовнішньополітичний курс США набув нового змісту, який значною мірою відходив від попереднього ідеалізму американської дипломатії, заснованому на принципах захисту та поширення демократії у світі. Центральною теоретичною і стратегічною платформою стала концепція **політичного реалізму**, яка постала як реакція на виклики «холодної війни», розчарування в місії "експорту демократії" та прагнення до стратегічного балансу сил у світі, що ставав дедалі складнішим.

1.1.1. Концептуальне підґрунтя: класичний політичний реалізм і неореалізм. Політичний реалізм у теорії міжнародних відносин виник як критична реакція на утопічний ідеалізм міжвоєнного періоду, який, за переконанням реалістів, не зміг запобігти новій світовій війні. Класичні реалісти, зокрема Едвард Халлет Карр і Ганс Моргентау, виходили з того, що міжнародна політика детермінується не моральними міркуваннями, а боротьбою за владу і безпеку на міжнародній арені. У своїй знаковій праці *The Twenty Years' Crisis* (1939) Е.Х. Карр сформулював першу цілісну критику ліберального ідеалізму, вказавши, що міжнародні відносини не можуть будуватись виключно на праві, моралі або співпраці — вони залежать від сили та інтересу.¹

¹ Carr, E. H. (1939). *The Twenty Years' Crisis, 1919–1939: An Introduction to the Study of International Relations*. London: Macmillan.

Ганс Моргентау, у свою чергу, у праці *Politics Among Nations* (1948)² запропонував перші «шість принципів політичного реалізму», в яких наголосив, що зовнішня політика повинна ґрунтуватися на об'єктивних законах, які мають коріння в людській природі, і що ключовим орієнтиром має бути національний інтерес, визначений через призму сили. Він виступав за розмежування між мораллю політика та мораллю індивіда, підкреслюючи, що надмірна моральна риторика у зовнішній політиці призводить до стратегічних помилок.

Загалом, Ганс Моргентау, один із засновників класичного реалізму, вважав, що політика базується на об'єктивних законах, коріння яких — у незмінній природі людини, схильної до боротьби за владу. Він підкреслював, що держава має діяти, керуючись національним інтересом, який визначається як прагнення до влади, а не моральними або ідеологічними міркуваннями. Мораль у міжнародній політиці, за Моргентау, не може бути універсальною — вона завжди має ситуативний, контекстуальний характер, і тому зовнішня політика не повинна слідувати абстрактним моральним принципам. Він також наполягав на автономності політичної сфери: міжнародні відносини слід аналізувати окремо від норм права, етики чи економіки.

Класичний реалізм зосереджувався на людській природі, яка розглядалась як джерело конфліктів — люди, а отже і держави, є схильними до боротьби за перевагу, і саме тому війни повторюються в історії. У практичному вимірі це означало, що політики мають бути готовими до конфліктів і діяти, виходячи не з емоцій, а з холодного стратегічного розрахунку. Саме цей підхід був домінантним у зовнішньополітичному мисленні США в період президентства Р. Ніксона.

У 1970-х роках реалізм починає еволюціонувати у форму неореалізму (структурного реалізму), головним теоретиком якого став Кеннет Волтц. Його

² Morgenthau, H. J. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Knopf.

праця *Theory of International Politics*³ вивела теорію міжнародних відносин на новий рівень аналітичної строгості. На відміну від класичних реалістів, К. Волтц вважав, що причина конфліктів полягає не в людській природі, а в самій структурі міжнародної системи — зокрема, в анархічному устрої міжнародних відносин, який спонукає держави до самопомоги (self-help) та конкурентної поведінки.

Неореалізм запровадив поняття «полюсності»: у біполярному чи багатополлярному світі держави змушені балансувати одна одну задля виживання. Відтак, взаємодія США з КНР або СРСР у період Р. Ніксона могла інтерпретуватись як інституціоналізація балансу сил у новій багатополлярній реальності. У цій логіці стратегія адміністрації Р. Ніксона була не моральною, а системною відповіддю на зміну архітектури сили у світі.

Варто також зауважити, що класичний реалізм був більш відкритий до ролі лідерів, культури, історії та навіть емоцій у формуванні зовнішньої політики. Генрі Кіссінджер, наприклад, як дипломат, тяжів до класичного реалізму: його рішення часто базувалися не лише на системних факторах, а й на історичному аналізі, геополітичній інтуїції та культурному розумінні опонента.⁴ Волтцівський неореалізм, навпаки, прагнув звести міжнародну політику до об'єктивної науки, в якій особистість лідера має мінімальне значення.

Отже, реалізм у зовнішній політиці адміністрації Р. Ніксона поєднував риси як класичної, так і неореалістичної традицій. З одного боку, спорідненість із засадами неореалізму полягала у прагматизмі, врахуванні чинника балансу сил та полярності в світі, пріоритеті національного інтересу як визначальних факторів зовнішньої політики. — прагматизм, баланс сил, інтереси. З іншого, були наявні і риси класичного реалізму: персоніфікована дипломатія, гнучкість, увага до історичного контексту.

³ Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. McGraw-Hill.

⁴ Kissinger, H. (1994). *Diplomacy*. Simon & Schuster.

Адміністрація Річарда Ніксона у своїй зовнішній політиці уособлювала синтез підходів класичного реалізму, сформульованого Хансом Моргентау, та неореалізму, запропонованого Кеннетом Волтцем. З одного боку, політичні рішення Ніксона та його радника з національної безпеки Генрі Кіссінджера чітко відповідали принципам класичного реалізму: вони трактували міжнародну політику як боротьбу за вплив і владу між державами, позбавлену моральних чи ідеологічних рамок. Прикладом цього є «трикутна дипломатія», в межах якої США шукали стратегічного зближення з КНР не через спільність цінностей, а задля послаблення позицій СРСР. Такий підхід виражався і у прагненні до балансу сил через обмежувальні договори (як-от SALT I⁵), і у відмові від інтервенціоністського ідеалізму, що панував у 1960-х роках.

Водночас у політиці Ніксона простежується і логіка неореалізму. Її сутність полягала не лише у поведінці окремих лідерів, а в структурі міжнародної системи, зумовленій анархічною природою та розподілом потуги між державами. Рішення адміністрації Ніксона відкрити КНР і переформатувати стосунки з СРСР впливали з усвідомлення зміни глобального розкладу сил — поява Китаю як незалежного геополітичного актора створювала нову системну можливість, яку США стратегічно використали. Відтак, адміністрація Ніксона дотримувалася неореалістичної логіки, де структура міжнародної системи диктує рамки зовнішньополітичних дій, а самі держави прагнуть зберегти рівновагу у конфігурації сили.

Таким чином, політика Ніксона стала прикладом поєднання особистісного реалізму в дусі Моргентау з системним реалізмом у стилі Волтца, що дозволило їй бути і гнучкою, і стратегічно далекоглядною. Така синтетична модель реалізму дозволила США адаптуватися до нової структури міжнародної системи, використовуючи і силу, і дипломатію, і стратегічний розрахунок.

⁵ SALT I Interim Agreement Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Certain Measures With Respect to the Limitation of Strategic Offensive Arms. (1972, May 26).

1.1.2. Реалізм на практиці: від риторики до дій. Адміністрація Річарда Ніксона стала першою в історії США, яка послідовно реалізовувала зовнішньополітичну стратегію, засновану не на цінностях, а на інтересах. Політичний реалізм перестав бути лише інтелектуальною течією в академічному середовищі — він набув практичного виміру через конкретні кроки, ухвалені в умовах геополітичної нестабільності.

Варто дати визначення двох важливих понять. Перше, **баланс сил** (*balance of power*) — це фундаментальний принцип у теорії міжнародних відносин, який означає такий розподіл влади серед держав, за якого жодна з них не здатна домінувати або нав'язати свою волю іншим. Його мета — збереження стабільності міжнародної системи шляхом стримування, коаліцій та союзів. Баланс сил вважається засобом запобігання гегемонії, війнам і загрозам міжнародному порядку.⁶

Стратегічні точки опори (*strategic footholds*) — це географічно, політично або економічно важливі об'єкти чи регіони, які надають державі або альянсу перевагу у проєктуванні сили, контролі над простором або впливі на ключові напрями міжнародної політики. У дипломатичній та військовій практиці такі точки використовуються для забезпечення доступу до важливих зон (морських шляхів, регіонів, ресурсів) та для створення систем стримування.⁷

Президент Р. Ніксон і Г. Кіссінджер, який обіймав посади Радника Президента США з національної безпеки (1969–1975 р.) та Державного секретаря США (1973–1977 рр.) і був ключовою постаттю у реалізації зовнішньополітичного курсу США часів президентства Р. Ніксона, вважали, що головним завданням зовнішньої політики є стабілізація балансу сил у світі, де США більше не могли дозволити собі одноосібну гегемонію. Вони не прагнули поширення демократії, як це було притаманно адміністраціям Т.

⁶ Morgenthau, H. J. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf.

⁷ Guzzini, S. (2013). *Power, Realism and Constructivism*. Routledge.

Вудро Вілсона (1913–1921 рр.) або Дж. Кеннеді (1961–1963 рр.), а натомість шукали стратегічних точок опори, навіть якщо для цього доводилось співпрацювати з авторитарними режимами. Саме тому відносини з Китайською Народною Республікою, мирні переговори щодо В'єтнаму, а також розрядка з Радянським Союзом стали прикладами практичного втілення засад політичного реалізму міждержавних відносинах.

Одним із найяскравіших прикладів реалізації доктрини реалізму у зовнішній політиці на практиці став візит Річарда Ніксона до Пекіна у 1972 році, що ознаменував початок нормалізації відносин між США і Китайською Народною Республікою (КНР) після понад 20 років невизнання комуністичного режиму Мао Цзедуна в континентальному Китаї з боку США. Це зближення було не проявом ідеологічної симпатії, а результатом раціонального стратегічного розрахунку. Вашингтон прагнув використати напруженість між Пекіном і Москвою, щоб зміцнити свої позиції у трикутнику наддержав. Як писав Г. Кіссінджер: «відкриття до Китаю було не жестом дружби, а необхідною корекцією геополітичного балансу».⁸

Реалізм тут проявлявся у кількох аспектах:

- США не висували КНР умов щодо внутрішньополітичної трансформації та визнання Китайської Республіки на о. Тайвань з боку комуністичного Китаю;
- діалог відбувався, попри існування ідеологічної прірви;
- зміни в зовнішній політиці здійснювались без попереднього узгодження з союзниками, виходячи з власного стратегічного інтересу.

В іншому напрямку зовнішньої політики — щодо В'єтнаму — адміністрація Р. Ніксона також застосувала реалістичний підхід. Замість продовження тотального воєнного втручання, яке вичерпувало ресурси США та послаблювало внутрішню підтримку, було запропоновано концепцію «в'єтнамізації»: передання відповідальності за війну урядові Південного

⁸ Kissinger, H. (1994). *Diplomacy*. Simon & Schuster.

В'єтнаму при поступовому виведенні американських військ з цієї країни⁹. Цей підхід був не прагненням до перемоги, а пошуком прийняттого виходу з не вигідного конфлікту, навіть ціною компромісу із стратегічним противником.

Успішним, з точки зору реалізму, було підписання Паризьких мирних угод у 1973 році, які дозволили США офіційно припинити участь у війні. Незважаючи на те, що конфлікт невдовзі відновився і закінчився перемогою Північного В'єтнаму, Р. Ніксону вдалося досягти короткотермінового стратегічного виграшу — зменшення втрат, уникнення ще більшої ескалації, відновлення іміджу «раціонального актора».

Ще одним прикладом реалізму в дії було укладення Договору про обмеження стратегічних озброєнь (SALT I) з Радянським Союзом у 1972 році. Попри протилежні ідеології, сторони погодились на обмеження гонки озброєнь, розуміючи, що взаємне знищення не приносить вигоди жодній із держав. Це не означало, що суперництво припинилось — але політика розрядки дозволила уникнути небезпечної ескалації.¹⁰

Р. Ніксон не вірив у «тепле співіснування» між США та СРСР, але визнавав, що обмежена співпраця між ворогами може бути вигідною, якщо вона відповідає інтересам обох сторін. Такий підхід демонструє сутність реалізму — не довіряти, але співпрацювати з обережністю.

1.1.3. Порівняння з альтернативними підходами. Зовнішньополітичний реалізм адміністрації Р. Ніксона мав не лише практичну специфіку, а й чітко виражену теоретичну опозицію до інших шкіл міжнародних відносин, насамперед — **ліберального інтернаціоналізму та конструктивізму**. Аналіз засад реалізму в контексті цих альтернативних

⁹ Herring, G. C. (2002). *America's Longest War: The United States and Vietnam, 1950–1975*. McGraw-Hill Education.

¹⁰ Jervis, R. (2001). Was the Cold War a Security Dilemma? *Journal of Cold War Studies*, 3(1), 36–60.

парадигм дозволяє точніше зрозуміти особливості політики Р. Ніксона, її новизну, обмеження та довготривалі наслідки.

Ліберальна школа (зокрема, її міжвоєнний і поствоєнний варіанти) виходила з переконання, що міжнародна система здатна бути більш передбачуваною та мирною завдяки:

- наявності міжнародних інституцій (ООН, ВТО, МВФ);
- поширенню демократії;
- зростанню економічної взаємозалежності.

Класичний приклад — ідеї Т. Вудро Вілсона, який після Першої світової виступав за створення Ліги Націй як інструмента глобального миру через міждержавну співпрацю.¹¹

Натомість, **реалізм Р. Ніксона** базувався на протилежних установках:

- безпека важливіша за свободу;
- мир можливий не через цінності, а через баланс;
- міжнародні інституції не гарантують результатів без підтримки силового ресурсу.

Наприклад, політика «Розрядки» з СРСР — це не спроба інтегрувати СРСР у «західні» норми, а засіб тимчасової стабілізації завдяки стримуванню. Співпраця з КНР — не на основі довіри, а з розрахунку на послаблення Москви та обмеження можливостей укладання радянсько-китайського альянсу. Ці кроки зовсім не «відірвали» КНР від СРСР, адже економічно Китай не залежав від СРСР, а конфронтація між ними розпочалася ще наприкінці 1950-х рр., у 1969 р. були навіть збройні сутички на Далекому Сході.

Конструктивізм, сформульований наприкінці 1980-х,¹² розглядає зовнішню політику як результат взаємодії ідентичностей, соціальних норм,

¹¹ Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1977). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Little, Brown and Company.

¹² Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge University Press.

уявлень і дискурсів. У цій логіці не структура міжнародної системи визначає поведінку держави, а її культурна ідентичність і сприйняття іншого.

Реалістичний підхід до зовнішньої політики Р. Ніксона не надавав жодного суттєвого значення цим аспектам. КНР могла залишатися тоталітарною, антиморальною, але її поведінка — якщо вона вписувалась у баланс сил — вважалась прийнятною. Саме тому з боку конструктивістів згодом пролунала критика, що реалізм веде до морального релятивізму та підтримки режимів, які суперечать декларованим цінностям Заходу.

Порівняльний аналіз демонструє, що реалізм Р. Ніксона був унікальним для свого часу і заклав основи для гнучкішої дипломатії. Проте, відмова від ідеалів демократії та пріоритету співпраці з демократичними режимами спричинила довгострокові виклики: зниження довіри союзників, зміна міжнародного іміджу США, втрата морального авторитету, що позначилось на політиці наступних адміністрацій.¹³¹⁴

1.1.4. Довгострокова спадщина зовнішньополітичного реалізму Р. Ніксона. Політика реалізму, впроваджена адміністрацією Р. Ніксона, мала далекосяжні наслідки, які відчутні в американській зовнішній політиці й у XXI столітті. Її спадщина проявляється в кількох вимірах: **теоретичному, стратегічному, інституційному і моральному**. Попри падіння самого Р. Ніксона після Вотергейтського скандалу, принципи реалізму залишилися в арсеналі США як ефективні інструменти управління в умовах глобальної нестабільності.

Після відставки Р. Ніксона з посади Президента США ключові елементи його зовнішньої політики збереглися і були адаптовані наступними адміністраціями. Наприклад, Рональд Рейган, попри риторичний антикомунізм, активно застосовував реалістичні засоби тиску та переговорів:

¹³ Brands, H. (2015). *What Good Is Grand Strategy? Power and Purpose in American Statecraft from Harry S. Truman to George W. Bush*. Cornell University Press.

¹⁴ Mearsheimer, J. J. (2018). *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*. Yale University Press.

підписання угод про контроль за озброєннями (INF¹⁵, START I¹⁶), дипломатичні ініціативи щодо перебудови СРСР. Понад те, Дж. Буш-старший у 1990–1991 рр. фактично завершив «холодну війну» через обережну політику балансування, що нагадувала ніксонівський підхід. Суть зовнішньополітичного підходу Джорджа Буша-старшого (1989–1993) полягала в обережному балансуванні, стратегічній стриманості та уникненні триумфалізму на тлі колапсу соціалістичного блоку й завершення Холодної війни. Обидва президенти орієнтувалися не на глобальну перебудову системи, а на її керовану адаптацію, що дозволило уникнути масштабних конфліктів у критичні періоди трансформації світового порядку. Саме ці риси зближують його курс із політикою Річарда Ніксона, яка ґрунтувалася на принципах реалізму, геополітичного прагматизму та дипломатичної гнучкості.

У XXI столітті ідеї реалізму повернулися з новою силою. Барак Обама у своїй зовнішній політиці на Близькому Сході демонстрував обмежений реалізм — зокрема, у рішенні не втручатись напряму у війну в Сирії 2010-х рр. та акценті на багатосторонні переговори щодо Ірану. Дональд Трамп же взагалі використовував транзакційний реалізм, який ґрунтувався на максимізації короткотермінових вигод, ігноруючи моральні рамки або сталі альянси.

Наукова спадщина ніксонівського реалізму також не залишилась осторонь. У 1990–2010-х роках відбувся ренесанс неореалізму: праці Дж. Міршаймера, М. Вальцера, Р. Швеллера актуалізували думку, що світ знову повертається до логіки силового балансу, а не універсального ліберального

¹⁵ U.S. Department of State. (1987). Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Elimination of Their Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles (INF Treaty).

¹⁶ U.S. Department of State. (1991). Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms (START I)

порядку.¹⁷¹⁸ У глобальному трикутнику США–КНР–РФ дослідники все частіше застосовують категорії «балансування», «стримування», «гегемонія», актуальні ще у 1970-х.

Особливо цікавим є те, що приклад зближення США з КНР у 1970-х досі згадується в контексті сучасної американсько-китайської конкуренції. Наприклад, Джозеф Най зазначає, що «реалізм Ніксона дозволив США уникнути війни з двома комуністичними державами, обравши найменшого ворога для тактичного союзу».¹⁹ І хоча ситуація у ХХІ столітті є іншою, принцип гнучкого балансування залишається актуальним.

Одна з найбільших дискусій, що триває і сьогодні, — це моральна ціна реалізму. Підхід Р. Ніксона дозволив здобути короткотермінові виграші, але водночас:

- підважив авторитет США як носія та лідера демократичного світу;
- продемонстрував союзникам, що партнерство не є безумовним;
- сприяв укоріненню переконання, що мета виправдовує засоби.

З цієї точки зору, спадщина реалізму Р. Ніксона є амбівалентною: вона забезпечила США гнучкість і стратегічну свободу, але, водночас, похитнула засади міжнародного довіро-базованого порядку.

Таким чином, реалізм адміністрації Р. Ніксона став не лише методологією тимчасового реагування, а довготривалим зовнішньополітичним парадигмальним зрушенням, яке сформувало традицію гнучкого, раціонального, інтересоцентричного підходу до глобальної

¹⁷ Mearsheimer, J. J. (2018). *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*. Yale University Press.

¹⁸ Schweller, R. L. (2004). *Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing*. *International Security*, 29(2), 159–201

¹⁹ Nye, J. S. (2020). *Do Morals Matter? Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump*. Oxford University Press.

політики. Він вплинув як на практику дипломатії, так і на академічну науку, ставши точкою відліку для поколінь стратегів і теоретиків.

1.2. Роль Генрі Кіссінджера та концепція «шатл-дипломатії»

Генрі Кіссінджер — одна з найвпливовіших фігур у світовій дипломатії другої половини XX століття. Його роль у формуванні зовнішньополітичної стратегії США в період президентства Річарда Ніксона була не просто функціональною: він став головним архітектором нового стилю американської дипломатії, що ґрунтувався на реалістичних засадах і прагматичних підходах. Особливої уваги заслуговує концепція «шатл-дипломатії» (*shuttle diplomacy*), яку Г. Кіссінджер розробив і застосовував як інструмент для розв'язання міжнародних криз у світі, що ставав дедалі багатополярнішим і конфліктним.

1.2.1. Генрі Кіссінджер як стратег і теоретик реалізму. Г. Кіссінджер мав академічне походження: ще у 1954 році він захистив дисертацію в Гарвардському університеті, присвячену політичній філософії Клеменса фон Меттерніха і Роберта Кастлрі (міністр закордонних справ Англії у 1812–1822 рр.), де обґрунтував ідею «мирного порядку через баланс сил». У своїх наукових роботах, зокрема *Diplomacy* (1994) і *World Order* (2014)²⁰, він виступав як прибічник класичного реалізму, вважаючи, що стабільність можлива лише тоді, коли міжнародна система будується на основі рівноваги, а не ідеологічної гегемонії.²¹ На відміну від універсалістського бачення США як «світового лідера демократії», Г. Кіссінджер визнавав право держав діяти відповідно до власних традицій, а зовнішню політику оцінював виключно з позиції стратегічної доцільності.

Його підхід відрізнявся глибоким історичним контекстуалізмом: дипломатія мала бути не засобом моральної інтервенції, а мистецтвом балансування між непередбачуваними гравцями. У цьому Г. Кіссінджер стояв

²⁰ Kissinger, H. (2014). *World Order*. Penguin Press.

²¹ Kissinger, H. (1999). *Years of Renewal*. Simon & Schuster.

на позиціях Г. Моргентау, однак, водночас, тяжів до практичного неореалізму — визнання структурних обмежень і необхідності адаптації до них.

1.2.2. Витоки та суть шатл-дипломатії. Термін «шатл-дипломатія» (буквально — «човникова дипломатія») був запроваджений для опису серії інтенсивних дипломатичних перемовин, які Г. Кіссінджер особисто проводив у 1973–1975 роках між Ізраїлем, Єгиптом та Сирією після війни Судного дня. Проте, як метод вона була застосована значно раніше — під час секретних поїздок до КНР (1971) та переговорів із СРСР у рамках розрядки.

Основна суть цього підходу полягала в наступному:

- усунення офіційних бюрократичних механізмів (Держдепартамент, Конгрес);
- персоналізований почерговий діалог з лідерами держав;
- таємність і конфіденційність як спосіб уникнення тиску ЗМІ та опозиції;
- поетапна домовленість, що будувалася на взаємних поступках і особистій довірі.

Таким чином, Г. Кіссінджер створив нову форму дипломатії, у якій безпосередня присутність посередника дозволяла швидко змінювати тактику, зберігати гнучкість і уникати дипломатичного глухого кута.

1.2.3. Застосування шатл-дипломатії: ключові кейси. У липні 1971 року Г. Кіссінджер здійснив секретну поїздку до Пекіна, де зустрівся з тогочасним главою уряду КНР Чжоу Еньлаєм. Цей візит став підґрунтям для подальшого офіційного візиту Р. Ніксона до КНР у лютому 1972 року. Жодного офіційного дипломатичного каналу не було задіяно — перемовини проводились особисто, з максимальною секретністю. У результаті було відкрито шлях до нормалізації відносин, яка змінила глобальний баланс сил і послабила позиції СРСР.²²

²² Goh, E. (2020). *The Struggle for Order: Hegemony, Hierarchy, and Transition in Post–Cold War East Asia*. Oxford University Press.

Г. Кіссінджер також вів безпосередні перемовини з радянським керівництвом, у тому числі з міністром закордонних справ Андрієм Громиком і Генеральним секретарем ЦК КПРС Леонідом Брежньєвим. Результатом стали угоди SALT I, підписані в травні 1972 року, та «Загальні принципи взаємин США–СРСР», які офіційно фіксували ідею мирного співіснування. У переговорах застосовувався принцип обмеженого консенсусу — обидві сторони погоджувались лише на ті пункти, що не зачіпали базових інтересів, але знижували ризики війни.

Після війни Судного дня (жовтень 1973) Г. Кіссінджер здійснив понад 30 поїздок на Близький Схід. Він переміщувався між Єрусалимом, Каїром і Дамаском, намагаючись досягти перемир'я та встановити довготривалі домовленості. Угоди про розмежування сил між Ізраїлем і Єгиптом (1974) та Ізраїлем і Сирією (1975) стали першим кроком до майбутнього миру між Ізраїлем і арабськими державами²³. Цей успіх підтвердив ефективність особистої, конфіденційної дипломатії.

1.2.4. Інституційні наслідки. Одним із парадоксів діяльності Г. Кіссінджера було те, що він фактично замінив інституції собою. Держдепартамент, який мав бути головним каналом дипломатії, був відсторонений. Фактичне відсторонення Держдепартаменту від процесу ухвалення зовнішньополітичних рішень розпочалося ще тоді, коли Генрі Кіссінджер обіймав посаду радника з національної безпеки (1969–1973), тобто до того, як він став державним секретарем. У ці роки ключові ініціативи — зокрема, секретні перемовини з КНР та Північним В'єтнамом — відбувалися через апарат Ради національної безпеки (NSC), повністю в обхід Державного департаменту.

Державний секретар Вільям Роджерс фактично був усунутий від критично важливих процесів, таких як візит Ніксона до Китаю, попередні переговори SALT, домовленості з СРСР, таємні візити Кіссінджера до Пекіна

²³ Quandt, W. B. (1986). *Camp David: Peacemaking and Politics*. Brookings Institution Press.

та Парижа. Про це свідчать як мемуари самих учасників (наприклад, Kissinger, 1999²⁴), так і численні аналітичні праці.²⁵²⁶

Повноцінна інституційна концентрація відбулася, коли Кіссінджер поєднав дві посади — радника з національної безпеки та держсекретаря (вересень 1973 — листопад 1975). Проте монополізація дипломатії розпочалася раніше, саме в період його виключної ролі в апараті Білого дому.

У самій адміністрації така зміна викликала напруження, а в Конгресі — підозру. Водночас, ефективність перемовин дозволяла виправдовувати таку централізацію процесу. У майбутньому подібні підходи були використані в переговорах щодо Балкан, іранської ядерної програми та інших конфліктів.

У 1973–1975 рр. Г. Кіссінджер поєднав посади помічника Президента США з питань безпеки та Держсекретаря США, фактично цілковито сконцентрувавши в своїх руках реалізацію зовнішньої політики держави. Критики зазначають, що така концентрація зовнішньої політики в руках однієї особи — хоч і ефективна в кризовий момент — загрожує підривом інституційного балансу. Після «Вотергейту» ці побоювання лише посилювалися, що призвело до низки законодавчих обмежень з боку Конгресу²⁷. Конгрес США запровадив законодавчі обмеження, головною з яких стала: War Powers Resolution (1973) — резолюція, яка вперше законодавчо обмежила повноваження президента у сфері використання збройних сил без санкції Конгресу. Вона передбачала: обов'язкове інформування Конгресу протягом 48 годин після початку воєнних дій; строкове обмеження військових дій — не більше 60 днів (плюс 30 на виведення), якщо Конгрес не надає офіційного дозволу; формалізацію розподілу повноважень між гілками влади у сфері зовнішньої політики.

²⁴ Kissinger, H. (1999). *Years of Renewal*. Simon & Schuster.

²⁵ Hersh, S. M. (1983). *The Price of Power: Kissinger in the Nixon White House*. Summit Books.

²⁶ Hanhimäki, J. M. (2004). *The Flawed Architect: Henry Kissinger and American Foreign Policy*. Oxford University Press.

²⁷ War Powers Resolution, Pub. L. No. 93-148, 87 Stat. 555 (1973).

Однак жодна норма не забороняла поєднання посад радника з національної безпеки та держсекретаря. Це залишалося на розсуд президента. Прецедент Кіссінджера був унікальним, але юридично допустимим. Після нього такі об'єднання не повторювались — переважно з політичних, а не правових міркувань.

1.2.5. Міжнародна реакція і стратегічне значення. На міжнародній арені роль Г. Кіссінджера сприймалась амбівалентно. З одного боку, його успіхи в провадженні політики «Розрядки», зниженні напруги між Китаєм і США, а також у врегулюванні на Близькому Сході були високо оцінені. У 1973 році він отримав Нобелівську премію миру за свою роль у підготовці Паризьких угод щодо В'єтнаму.

З іншого боку, його методи — таємність, обхід демократичних процедур, домовленості з авторитарними лідерами — викликали серйозну критику з боку правозахисних організацій, частини політичного істеблішменту та журналістів. У 2000-х роках навіть з'явилися спроби ініціювати судове переслідування Г. Кіссінджера за нібито підтримку режимів, причетних до масових репресій.²⁸

1.2.6. Довготривала спадщина. Незважаючи на суперечливість, внесок Г. Кіссінджера у формування сучасної дипломатичної практики є беззаперечним. Його ідеї стали основою для стратегічної дипломатії в багатьох конфліктах після «холодної війни». Елементи «шатл-дипломатії» були використані під час мирного процесу в Боснії (1995), ядерних перемовин з Іраном (2013–2015), навіть у медіаціях між Вірменією та Азербайджаном.

Сьогодні, у світлі нової конкуренції між США, КНР і Росією, приклад Г. Кіссінджера є джерелом натхнення для багатьох дипломатів, особливо в умовах, коли традиційні інституції ООН і міжнародного права виявляються малоефективними.

²⁸ Hitchens, C. (2001). *The Trial of Henry Kissinger*. Verso Books.

1.3. Геополітичний контекст: холодна війна і зміна балансів сил

Період президентства Річарда Ніксона (1969–1974) припав на один із найскладніших етапів у ході «холодної війни» — час, коли біполярна структура світового порядку почала демонструвати ознаки структурної нестабільності, а глобальний баланс сил став зазнавати значних трансформацій. Розуміння цього геополітичного контексту є ключовим для пояснення зовнішньополітичної стратегії адміністрації Р. Ніксона, зокрема, її повороту до політичного реалізму, багатопольярного мислення та дипломатичної переорієнтації. Формально у 1970-х роках світ залишався біполярним, з домінуванням США і СРСР. Однак справді відбувалися ознаки децентралізації і зростання автономії: Поява КНР як незалежного геополітичного гравця після розриву з СРСР і початку діалогу з США; Посилення ролі Західної Європи і спроби більшої стратегічної самостійності; Японія як економічна потуга починає діяти автономніше у своїй зовнішній політиці; Рух неприєднання та поява країн «третього світу» як політичного чинника.

Таким чином, доречно говорити не про завершення біполярності, а про розмивання її жорстких ліній. Це — дебіполяризація всередині демократичного табору та перехід до умов "модифікованої біполярності" або навіть "плюс-полярності", де третій гравець (КНР) послаблює стабільну конфронтаційну вісь США–СРСР.

1.3.1. «Холодна війна» як системна конфігурація. Після завершення Другої світової війни у 1945 році міжнародна система трансформувалася в біполярну архітектуру, яка стала основою для нової епохи міжнародної політики — «холодної війни». Цей період позначився тривалим стратегічним глобальним конфліктом між двома наддержавами — Сполученими Штатами Америки та Радянським Союзом — що охоплював ідеологічну, військову, економічну та геостратегічну площини, однак без прямого збройного зіткнення між двома наддержавами.

У термінах неореалістичної теорії міжнародних відносин, запропонованої Кеннетом Волтцом, система «холодної війни» є класичним прикладом структурного біполярного порядку. Така система відрізняється високим рівнем стабільності у відносинах між основними акторами, оскільки наявність лише двох потужних полюсів обмежує непередбачувані альянси та зменшує ймовірність глобального конфлікту²⁹. Обидві наддержави розглядали одна одну як головну загрозу і, водночас, як основного партнера у стримуванні, балансуванні та переговорах.

Ця системна конфігурація була підкріплена низкою інституційних та ідеологічних структур. З одного боку, виникли військово-політичні блоки: НАТО (1949) як проєкція американської сили та Варшавський договір (1955) як відповідь з боку СРСР. З іншого — глобальна конкуренція мала також економічний вимір: створення системи Бреттон-Вудс (МВФ, Світовий банк), «План Маршалла» (1947 р.) у Європі, соціалістичне планування економіки в Східному блоці (Рада економічної взаємодопомоги, заснована з ініціативи СРСР у 1949 р.) Ці елементи не лише організовували взаємодію держав, але й зміцнювали уявлення про стабільну подільність світу на два антагоністичні табори.

У той же час, відсутність прямого воєнного зіткнення між США та СРСР, що часто називається «стабільністю через страх», зумовлювалась не стільки політичним консенсусом, скільки наявністю ядерної зброї з обох сторін. Концепція «взаємно гарантованого знищення» (Mutually Assured Destruction, MAD) утвердилась як основа стримування. Саме тому стратегія обох сторін полягала у збереженні рівноваги — кількісної (у ракетах, бомбовозах, підводних човнах) та географічної (в регіональних союзах і проксі-конфліктах).

Ідеологічна рамка «холодної війни» була не менш визначальною. США репрезентували ліберальну демократію, капіталізм і відкриту економіку, тоді

²⁹ Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. McGraw-Hill.

як СРСР — комуністичну модель централізованої держави, яка проголошувала «історичну місію» побудови соціалізму у світовому масштабі. Така полярність не лише сприяла мілітаризації глобальної політики, але й створювала психологічну незмінність конфігурації — здавалося, що «залізна завіса» є нездоланною, а баланс між системами — вічним.

Однак, як зазначав історик Джон Льюїс Геддіс, саме відносна стабільність не означала відсутності кризи: «парадокс біполярного порядку полягав у тому, що він був одночасно джерелом стабільності та небезпечної напруги».³⁰ Проксі-війни в Кореї, В'єтнамі, Африці, Карибському басейні та на Близькому Сході доводили, що конфлікт залишався системно вбудованим у логіку взаємного стримування.

У цьому контексті виникає розуміння, чому адміністрація Р. Ніксона, прийшовши до влади у 1969 році, зіткнулась із парадоксом геополітичного застою: з одного боку, США не могли дозволити собі військову поразку (особливо у В'єтнамі), з іншого — витрати на підтримання глобального статусу-кво ставали дедалі непосильнішими. Стратегічний імператив вимагав переосмислення самої архітектури порядку — завдання, яке реалізм Г. Кіссінджера і Р. Ніксона взявся вирішити через перегляд принципів балансування.

1.3.2. Криза біполярності: геостратегічні виклики кінця 1960-х рр.

Попри структурну стабільність, яку забезпечував біполярний порядок, до кінця 1960-х років стало очевидно, що ця система зазнає глибокої системної кризи. Вона проявлялась не лише у виснаженні ресурсів наддержав, а й у дедалі більшій непередбачуваності дій формально залежних від них гравців. Це створювало новий геостратегічний контекст, у якому традиційні механізми «холодної війни» — стримування, гонка озброєнь, ідеологічна мобілізація — вже не гарантували ефективності.

³⁰ Gaddis, J. L. (2005). *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold War*. Oxford University Press.

На кінець 1960-х рр. США зіткнулись з безпрецедентними викликами як на міжнародній, так і на внутрішній арені. Зовнішньополітична експансія — особливо участь у війні у В'єтнамі — не тільки спричинила людські та фінансові втрати, але й дискредитувала американське моральне лідерство. Протягом 1968–1969 років у США відбувались масові протести, антивоєнний рух став мейнстрімом, а суспільна довіра до уряду істотно знизилась.

У зовнішньому вимірі США більше не могли діяти з позицій односторонньої сили. Криза долара, наростання торгівельного дефіциту, поява потужних економік Західної Європи та Японії — все це поставило під сумнів здатність Вашингтона забезпечувати глобальне лідерство. Як зауважував Дж. Геддіс, у цей період відбулась «втрата контролю над порядком, який Америка сама допомогла створити».

Паралельно із кризою у західному блоці, комуністичний табір також переживав глибоку фрагментацію, кульмінацією якої став розрив між СРСР і КНР наприкінці 1950-х рр. Хоча формально обидві держави залишались соціалістичними, ідеологічні суперечки, прагнення до регіонального домінування та різні стратегічні пріоритети призвели до конфлікту. У 1969 році нетривале збройне зіткнення на острові Даманський стало символом відкритої ворожнечі між Москвою і Пекіном.

Розрив між Китаєм і СРСР створив вікно можливостей для США, яке адміністрація Р. Ніксона згодом використала для побудови стратегії «трикутника» — балансування між наддержавами для отримання дипломатичних і стратегічних переваг.³¹

Ще однією ознакою кризи біполярності стало послаблення дисципліни в межах союзницьких блоків. Франція під керівництвом Ш. де Голля ще у 1966 році вийшла з військової структури НАТО, виступаючи за стратегічну автономію. У Східному блоці після придушення «Празької весни» 1968 року

³¹ Kissinger, H. (1999). *Years of Renewal*. Simon & Schuster.

зростала недовіра до політики СРСР. Усе це вказувало на зниження централізованого контролю наддержав над учасниками блоків.

У країнах Азії, Африки й Латинської Америки почастишали регіональні ініціативи, які не узгоджувалися з логікою «холодної війни». «Рух неприєднання», економічний націоналізм, повстання проти неоколоніальних структур — усе це сигналізувало про появу нових джерел глобальної нестабільності, які не вписувались у звичну схему «Схід–Захід».³² Спроба США або СРСР втрутитись у ці конфлікти часто призводила до нових поразок (як у випадку з В'єтнамом або Афганістаном).

1.3.3. Зародження передумов багатополярності та децентралізацію відносин всередині полюсів. До початку 1970-х років міжнародна система перестала бути чітко біполярною. Хоча США й СРСР залишались головними наддержавами, зміни у розподілі потужностей у світі призвели до появи нових впливових центрів, які діяли автономно від логіки двоблокового протистояння. Таким чином, світ вступив у фазу латентної багатополярності, яка, хоча й не була зафіксована у формальних структурах, усе ж впливала на стратегії основних акторів.

Після Другої світової війни Західна Європа і Японія стали головними реципієнтами американської допомоги за «Планом Маршалла». До кінця 1960-х рр. вони перетворилися на самостійні економічні потуги, здатні впливати на світовий фінансовий і промисловий порядок. Франція проводила політику стратегічної автономії всередині західного блоку, ФРН — Ostpolitik, спрямовану на нормалізацію відносин зі Сходом, передовсім, з СРСР, НДР та Польщею. Японія, своєю чергою, продемонструвала «економічне диво» й вийшла на третє місце у світі за ВВП.

Ці держави почали відходити від ролі «молодших партнерів» США, демонструючи здатність до незалежної зовнішньої політики. Це

³² Westad, O. A. (2005). *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. Cambridge University Press.

підтверджувало те, що біполярна модель уже не відображала реального балансу сил.

Найважливішою структурною зміною стало перетворення КНР на геополітичного гравця першого порядку. Після ідеологічного розриву з СРСР у 1960-х роках і пограничного конфлікту 1969 року, Пекін зайняв позицію стратегічного антагоніста Москви, що радикально змінило конфігурацію світового порядку. Водночас, Китай залишався вороже налаштованим до США, які визнавали законним китайським урядом уряд Китайської Республіки на о. Тайвань.

Проте, Р. Ніксон і Г. Кіссінджер побачили в цьому можливість для маневру: у ситуації трьох конкуруючих центрів сили (США, СРСР, КНР) Вашингтон отримував простір для балансування, використовуючи протиріччя між іншими гравцями. Так виникла концепція «стратегічного трикутника», де жодна з трьох наддержав не могла повністю домінувати над іншими.³³

Так звані «неприєднані» держави, що принципово залишалися поза межами конкуруючих військово-політичних блоків, — Індія, Єгипет, Індонезія, Югославія — дедалі активніше заявляли про себе як третю силу у міжнародній політиці. Після Бандунзької конференції 1955 року й надалі в межах «Руху неприєднання» вони просували концепцію рівновіддаленості від обох таборів. Ці країни не мали військової сили наддержав, але володіли демографічними, економічними та стратегічними ресурсами, які змушували США й СРСР враховувати їхню позицію.³⁴

У цьому аспекті багатополлярність проявлялась не лише у зростанні потужності окремих держав, а й у розмитості ієрархії між «центром» і «периферією». Ніксонова стратегія реалізму визнавала це як факт, що вимагав гнучкої, багаторівневої дипломатії.

³³ Kissinger, H. (1999). *Years of Renewal*. Simon & Schuster.

³⁴ Westad, O. A. (2005). *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. Cambridge University Press.

Теоретики міжнародних відносин почали адаптувати свої концепції до нової реальності. У працях Дж. Геддіса (2005)³⁵, О. Холсті (1995)³⁶, а пізніше Дж. Міршаймера (2001)³⁷ визнається, що багатополярність має меншу стабільність, ніж біполярність, але водночас надає більше можливостей для маневру. Саме цю логіку і використала адміністрація Р. Ніксона, будуючи зовнішню політику на принципах гнучкого балансування, а не фіксованої лояльності.

1.3.4. Роль міжнародних інституцій та ідеології. Впродовж перших двох десятиліть після завершення Другої світової війни Сполучені Штати та Радянський Союз активно використовували ідеологічну мобілізацію як інструмент міжнародної конкуренції. Проте, до кінця 1960-х років стало очевидно, що жорстка ідеологічна риторика перестає бути ефективною, особливо в контексті змін балансу сил та зростання зовнішньополітичної автономності нових гравців. Це спонукало адміністрацію Р. Ніксона здійснити переоцінку ролі ідеології та міжнародних інституцій, надаючи перевагу реалістичному підходу до дипломатії.

Попередні адміністрації — особливо Г. Трумена (1945–1953 рр.) та Дж. Кеннеді (1961–1963 рр.) — будували зовнішню політику на основі універсалістської ідеї поширення демократії, вірячи в глобальну місію США. Проте, участь США у війні у В'єтнамі, підтримка суперечливих авторитарних режимів — таких як режим Фердінанда Маркоса на Філіппінах, Чун Ду Хвана в Південній Кореї або Реїна Барре в Сомалі — колоніальні війни у Французькому Індокитаї та Алжирі, а також конфлікти на Близькому Сході

³⁵ Gaddis, J. L. (2005). *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold War*. Oxford University Press.

³⁶ Holsti, O. R. (1995). *Theories of International Relations: Realism and Its Critics*. In C. W. Kegley (Ed.), *Controversies in International Relations Theory: Realism and the Neoliberal Challenge* (pp. 35–65). St. Martin's Press.

³⁷ Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton & Company.

продемонстрували обмеженість універсалістської доктрини поширення демократії.

Адміністрація Р. Ніксона зробила рішучий крок назад від нарративу «вільного світу проти комунізму» і зосередилась на геополітичній доцільності, навіть якщо вона передбачала співпрацю з авторитарними режимами. Як зазначає Джон Геддіс, «ідеологія відступила перед практикою, і Сполучені Штати почали шукати не союзників за цінностями, а партнерів за інтересами».³⁸

Паралельно з девальвацією ідеологічного імперативу в адміністрації Р. Ніксона спостерігався скепсис до міжнародних інституцій, зокрема, Організації Об'єднаних Націй, ЮНЕСКО, Ради Безпеки тощо. Ці структури, створені після 1945 року з метою підтримки міжнародного миру, дедалі більше розглядались у Вашингтоні як форми легітимації, а не реального впливу.

Під час війни у В'єтнамі, наприклад, позиція ООН була переважно символічною, а рішення Генеральної Асамблеї не мали жодного впливу на стратегічні дії США. Після поразки Франції в Індокитаї 1954 року американська дипломатія повністю ігнорувала багатосторонні платформи й діяла через військові альянси (SEATO) або двосторонні угоди.

За адміністрації Р. Ніксона багатосторонні механізми були замінені на персональну дипломатію та двосторонні взаємини: Г. Кіссінджер вів перемовини без участі дипломатичних місій ООН чи Держдепартаменту. Така практика, хоч і суперечила ідеї прозорості, дозволяла досягати більш оперативних результатів — особливо в умовах конфліктів на Близькому Сході або в перемовинах із комуністичним Китаєм.

Як наслідок, зовнішньополітична стратегія США у цей період спиралась не на формальні правила, а на гнучкість, ситуативність, конфіденційність. Це дозволяло швидко адаптуватись до змін, однак одночасно послаблювало віру

³⁸ Gaddis, J. L. (2005). *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold War*. Oxford University Press.

в ліберально-нормативний порядок, на якому був заснований післявоєнний світ. Такий відхід від інституційної дипломатії справив вплив на зовнішню політику наступних американських адміністрацій, особливо на підходи до мирного процесу на Близькому Сході, а також на ставлення США до ООН у 1980-х та 2000-х роках.

1.3.5. Підсумки: зміна структури міжнародної системи. Кінець 1960-х — початок 1970-х років стали переломним етапом в історії міжнародних відносин, який ознаменував відхід від жорсткої біполярності та початок формування більш гнучкішої взаємодії і децентралізацію в межах біполярної системи. Адміністрація Річарда Ніксона не лише зафіксувала ці зрушення, а й активно намагалась використати їх на свою користь, започаткувавши принципово нову модель глобальної дипломатії.

Біполярна система, яка здавалася незмінною після 1945 року, почала втрачати свою монолітність. В'єтнамська криза кінця 1950-х – середини 1970-х рр., розрив між КНР і СРСР, зовнішньополітична емансипація Західної Європи (передовсім, ФРН та Франції), зростання впливу “нейтральних” країн — усе це створювало передумови для більш складної, багаторівневої системи міжнародних відносин.

Як зазначає американський дослідник Джон Міршаймер, це був момент, коли великі держави втратили монополію на контроль в межах очолюваного ними міжнародного альянсу, і система стала більш «конкурентною» та «непередбачуваною».³⁹ США адаптувались до цих умов, відмовившись від ідеї глобального лідерства через ідеологію її, натомість, зосередившись на контрольованому балансуванні між основними центрами сили.

Одним із ключових висновків, який зробила адміністрація Р. Ніксона, було те, що стабільність міжнародного порядку залежить не від кількості союзників чи формальних блоків, а від здатності реагувати на зміни, управляти ризиками та використовувати суперечності між гравцями.

³⁹ Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton & Company.

У цьому контексті зовнішньополітичний реалізм, який став основою дій Р. Ніксона і Г. Кіссінджера, довів свою операційну ефективність. За кілька років Сполучені Штати:

- нормалізували відносини з КНР;
- уклали перші великі угоди з СРСР у межах розрядки;
- вивели війська з В'єтнаму;
- знизили напругу на Близькому Сході.

Ці досягнення стали можливими завдяки переходу до багатополюсної дипломатії, де жорстка ієрархія була замінена на динамічні альянси, ситуативну співпрацю та персоналізовану дипломатію.

Попри те, що формально «холодна війна» тривала ще понад 15 років, саме у період 1969–1974 рр. було закладено основи для її трансформації з конфронтаційного двобою у контрольовану багатосторонню конкуренцію. Зовнішня політика Р. Ніксона започаткувала процес:

- **переосмислення ролі ідеології;**
- **зниження ролі глобальних інституцій;**
- **посилення ролі регіональних балансів.**

Ці елементи стали передвісниками постбіполярного світопорядку, який сформувався після 1991 року, але мав своє інтелектуальне і стратегічне підґрунтя саме в політиці Р. Ніксона і Г. Кіссінджера.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що геополітичне мислення адміністрації Р. Ніксона стало прикладом стратегічної адаптації наддержави до зміненої міжнародної системи. В умовах, коли традиційна біполярність перестала бути функціональною, США перейшли до політики гнучкого балансування, багатополлярного маневрування та персоналізованої дипломатії. Це стало фундаментом для нової епохи в міжнародних відносинах — складної, мінливої, але стабільнішої, ніж ідеологічна конфронтація попередніх десятиліть.

РОЗДІЛ 2. АМЕРИКАНО-КИТАЙСЬКІ ВІДНОСИНИ В ПЕРІОД НАЛАГОДЖЕННЯ ДІАЛОГУ (перша половина 1970-х рр.)

2.1. Початок діалогу з КНР і дипломатичне визнання

Зближення Сполучених Штатів Америки з Китайською Народною Республікою (КНР) у період президентства Річарда Ніксона стало одним із найяскравіших прикладів геополітичної переорієнтації в умовах трансформації «холодної війни» та повоєнної біполярної системи. Цей дипломатичний прорив, що завершився історичним візитом Р. Ніксона до Пекіна у 1972 році, не лише зруйнував поствоєнний порядок ізоляваності КНР, але й докорінно змінив глобальний баланс сил, створивши нову багатопольярну модель міжнародних відносин. Діалог між Вашингтоном і Пекіном став втіленням реалізму в дії: ідеологічні суперечності були тимчасово відсунуті на другий план заради стратегічної вигоди обох сторін.

2.1.1. Геополітичні передумови. Початок зближення між США і Китайською Народною Республікою наприкінці 1960-х років був безпосередньо пов'язаний з кардинальними змінами у структурі міжнародної системи, які стали очевидними для аналітиків Вашингтона. Попри те, що комуністичний Китай залишався ізольованим від глобальних процесів упродовж майже двох десятиліть після проголошення КНР у 1949 році, саме кінець 1960-х створив унікальне «вікно можливостей» для зовнішньополітичної переорієнтації.

Ключовим чинником, який стимулював адміністрацію Р. Ніксона переглянути підхід до Пекіна, став глибокий ідеологічний і стратегічний конфлікт між КНР і СРСР. Хоча після 1949 року Китай орієнтувався на радянську модель розвитку, уже наприкінці 1950-х китайський комуністичний лідер Мао Цзедун почав звинувачувати радянське керівництво у «ревізіонізмі» та зраді принципів марксизму-ленінізму, що було виправданням претензій КНР на лідерство у «соціалістичному світі», її суперництво з СРСР у боротьбі

за це лідерство. Своєю чергою, СРСР критикував радикалізм Мао, особливо після «великого стрибка» і початку культурної революції.

Розбіжності перейшли у фазу відкритої ворожнечі, яка сягнула апогею в 1969 році — під час прикордонного конфлікту на острові Даманський на Далекому Сході. Збройні сутички між двома комуністичними державами, з використанням артилерії й навіть загроз ядерного удару, остаточно підтвердили глибину конфлікту.⁴⁰ Для адміністрації Р. Ніксона це стало сигналом, що КНР можна розглядати як самостійного актора, а не лише сателіта Москви.

Другим критично важливим чинником стала війна у В'єтнамі, яка досягла апогею у 1968–1969 роках. США дедалі більше усвідомлювали, що військова перемога є неможливою, а подальше втягування власних військових у конфлікт веде до стратегічного виснаження. В адміністрації Р. Ніксона почали шукати дипломатичні шляхи тиску на Північний В'єтнам, і КНР — як головного покровителя Ханоя — розглядалась як потенційний важіль впливу.

Водночас, існувала і зворотна логіка: комуністичний Китай також був зацікавлений у стабілізації регіону, оскільки не бажав надмірної радянської індокітаю. Таким чином, зближення зі США могло слугувати для КНР як способом обмеження радянського впливу, так і інструментом дипломатичної легітимації.⁴¹ Крім того, режим Мао Цзедуна прагнув цілковито вийти з міжнародної ізоляції, а також посісти місце в ООН, закріплене за Китайською Республікою на о. Тайвань.

У ширшому контексті, кінець 1960-х рр. означав перехід від біполярності до фактичної багатополлярності. Крім СРСР і США, самостійними геополітичними акторами ставали Західна Європа, Японія, країни Глобального Півдня. У цьому новому середовищі США шукали гнучкі

⁴⁰ Westad, O. A. (2005). *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. Cambridge University Press.

⁴¹ Goh, E. (2020). *The Struggle for Order: Hegemony, Hierarchy, and Transition in Post-Cold War East Asia*. Oxford University Press.

механізми балансування, й діалог із Пекіном був логічним кроком для посилення позицій Вашингтона в глобальному «трикутнику» США–СРСР–КНР.⁴²⁴³

Важливо відзначити, що ініціатива діалогу була взаємною. КНР після катастрофічних внутрішніх трансформацій 1960-х років (включаючи «Культурну революцію») потребувала зовнішнього визнання, економічної відкритості та гарантій безпеки. Крім того, китайське керівництво усвідомлювало, що нормалізація відносин з США може сприяти зміцненню позицій у конфлікті з СРСР. Прагматичні мотиви дедалі більше переважали ідеологічну риторику, особливо у практичній політиці прем'єра КНР Чжоу Енлая.

2.1.2. Еволюція поглядів Р. Ніксона і Г. Кіссінджера.

Зовнішньополітичний прорив у відносинах США та КНР не був випадковим, а спирався на послідовну зміну стратегічного мислення в найвищому керівництві американської адміністрації. Відхід від конфронтаційної риторики щодо КНР і перехід до реалістичного підходу до континентального Китаю став можливим завдяки еволюції поглядів двох ключових фігур — президента Річарда Ніксона та радника з національної безпеки Генрі Кіссінджера.

Річард Ніксон, хоч і мав репутацію переконаного антикомуніста (зокрема, за участь у діяльності Комітету з розслідування антиамериканської діяльності в 1950-х), уже в середині 1960-х років почав переглядати свою позицію щодо КНР. Його стратегічна інтуїція підказувала, що ізоляція континентального Китаю в глобальному масштабі є контрпродуктивною. У статті «Азія після В'єтнаму» (1967), опублікованій у *Foreign Affairs*, Р. Ніксон підкреслив, що Сполучені Штати не можуть ігнорувати існування країни з мільярдним населенням і потенційно величезною геополітичною вагою.⁴⁴

⁴² Kissinger, H. (1994). *Diplomacy*. Simon & Schuster.

⁴³ Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton & Company.

⁴⁴ Nixon, R. M. (1967, October). *Asia after Vietnam*. *Foreign Affairs*, 46(1), 111–125.

Цей підхід означав перехід від ідеологічної до геополітичної раціональності: КНР могла і повинна була бути включена в архітектуру міжнародної системи не як ворог за визначенням, а як гравець, з яким можна досягати компромісу на взаємовигідних умовах. Саме цей тип мислення і ліг в основу доктрини, реалізованої вже з початку його президентства у 1969 році.

Генрі Кіссінджер, маючи академічну підготовку в традиції політичного реалізму,⁴⁵ підходив до питання КНР з позиції **балансування сил у багатополлярному світі**. У своїх аналітичних роботах він виходив із тези, що стабільність міжнародної системи досягається не через ідеологічну одноманітність, а через стратегічну рівновагу.⁴⁶ На його переконання, ізольований Китай — це джерело нестабільності, тоді як повноцінно включений у міжнародну систему Китай може стати контрбалансом проти СРСР.

Погляди Г. Кіссінджера були не лише теоретичними — він активно вивчав історичні приклади, зокрема діяльність К. фон Меттерніха у Європі у першій половині XIX століття, і вважав, що постійна дипломатична гнучкість є запорукою міжнародної стабільності. Саме тому він розглядав контакт із Пекіном як необхідний елемент нового стратегічного трикутника (США–СРСР–КНР), у якому Вашингтон мав відігравати роль балансуючого центру.

Унікальним було те, що Р. Ніксон і Г. Кіссінджер вперше в історії американської зовнішньої політики діяли настільки скоординовано на рівні особистих стратегічних уявлень. Обидва діячі були переконані у необхідності подолання традиційного підходу до КНР як до «вигнанця» міжнародної системи, і, водночас — у важливості збереження конфіденційності на етапі перших переговорів.

⁴⁵ Dulles, J. F. (1954, January 12). The Evolution of Foreign Policy [Speech, Council on Foreign Relations, New York]. U.S. Department of State Bulletin, 30(762), 107–110.

⁴⁶ Kissinger, H. (1994). Diplomacy. Simon & Schuster.

Ця синергія була особливо цінною в умовах, коли Державний департамент залишався консервативним, а Конгрес — вороже налаштованим до будь-яких ініціатив у бік КНР. Саме тому Г. Кіссінджер був уповноважений особисто здійснювати попередні контакти з Пекіном, оминаючи традиційні дипломатичні канали — стратегія, яка зрештою призвела до історичної місії в липні 1971 року.

Початок діалогу між США і КНР у 1971–1972 роках став не просто дипломатичним проривом, а зміною парадигми у міжнародній політиці. Реалізм Р. Ніксона і Г. Кіссінджера дозволив подолати ідеологічні бар'єри заради вищих стратегічних цілей: стабілізації міжнародного порядку, послаблення СРСР і виходу США з в'єтнамського глухого кута. Цей кейс є прикладом того, як інтереси переважають ідеологію, а гнучкість відкриває шлях до нових форматів співпраці, навіть між історичними супротивниками.

2.2. Ключові етапи: "пінг-понгова дипломатія", візит Ніксона до Пекіна

Процес нормалізації відносин між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою у 1971–1972 роках складався з низки подій, які мали як символічну, так і стратегічну вагу. Серед них особливе місце займають дві ключові події: **«пінг-понгова дипломатія»** та **історичний візит Річарда Ніксона до Пекіна**. Ці етапи не тільки ознаменували поворот у відносинах між двома країнами, а й започаткували нову епоху у світовій дипломатії, в якій жести, символи й конфіденційні перемовини набули геополітичної сили.

2.2.1. «Пінг-понгова дипломатія»: символічний прорив. «Пінг-понгова дипломатія» стала неординарним, але стратегічно значущим кроком у процесі нормалізації відносин між США і КНР, який започаткував етап політичної відлиги після десятиліть взаємного ідеологічного протистояння. Подія, що розпочалась як неформальна ініціатива в царині спортивного

обміну, швидко перетворилася на сигнал геополітичного переосмислення, який змінив сприйняття Китаю в американській політичній культурі.

Обмін був ініційований з китайського боку у квітні 1971 року, коли збірна США з настільного тенісу брала участь у чемпіонаті світу в Японії. Після випадкової розмови між китайським гравцем Жуан Цзедунем і американським спортсменом Гленном Кованом китайська сторона офіційно запросила американську делегацію відвідати Китай. За кілька днів, з 10 по 17 квітня 1971 року, американська команда перебувала в Пекіні, Сіані та Шанхаї, ставши першою офіційною делегацією США на території КНР після 1949 року.⁴⁷

Зовнішньо цей крок виглядав як аполітичний жест доброї волі, але його геополітичний підтекст був очевидний. Китайське керівництво, передусім, Прем'єр Держради КНР Чжоу Енлай, свідомо використало спорт як канал для м'якого сигналу Вашингтону про готовність до діалогу.

В умовах, коли формальні дипломатичні зв'язки між США та КНР були відсутні, а будь-які прямі перемовини могли спровокувати внутрішню критику, непряма форма комунікації через культурні та спортивні канали стала ідеальним стартовим механізмом. Цей підхід, відомий як «пінг-понгова дипломатія», означає ініціацію контактів між країнами через неофіційні канали — зокрема участь спортсменів або інших недержавних акторів — за умов, коли офіційні дипломатичні відносини відсутні або політично чутливі. Як зазначає історик Чень Цзянь, «пінг-понгова дипломатія дала змогу КНР відкрити двері без втрати обличчя, а США — протестувати китайську добру волю».⁴⁸

Символізм полягав також у виборі виду спорту: настільний теніс у китайській культурі асоціюється з точністю, тактом і стратегічністю, що

⁴⁷ Xu, G. (2008). *Negotiating China's Destiny in World War II*. Stanford University Press.

⁴⁸ Chen, J. (2001). *Mao's China and the Cold War*. University of North Carolina Press. p. 277.

перегукувалось із новою логікою зовнішньої політики Пекіна — від агресивної ідеології до гнучкого балансування.

Візит американських спортсменів отримав величезне висвітлення у ЗМІ обох країн. У США подія сприймалась як щось надзвичайне, майже неймовірне. Вперше за багато років в американській пресі з'явилися позитивні зображення КНР, які демонстрували гостинність, інтелігентність і людяність китайської сторони. Це поступово змінило уявлення громадськості, де Китай тривалий час фігурував лише як джерело «червоної загрози».

Внутрішня громадська думка в США, яка раніше відкинула б ідею дипломатії з КНР, почала толерантніше ставитися до ідеї діалогу, що створило політичний простір для наступного етапу — таємної місії Г. Кіссінджера у липні 1971 року.

На думку багатьох дослідників, «пінг-понгова дипломатія» не лише «розморозила» риторику, а й створила безпечне середовище для політичного маневру. Вона дала можливість Р. Ніксону розпочати процес нормалізації без безпосередніх публічних зобов'язань, протестувати реакцію громадськості та опозиції, а також сформувати попередній позитивний імідж КНР серед союзників США.

Як зазначає Джозеф Най, подібні ініціативи — це прояв «м'якої сили», яка виявляється не у примусі, а у здатності формувати перевагу через культурну привабливість і легітимність.⁴⁹ Саме такий тип сили і використала КНР у цій ситуації, фактично задавши нову динаміку американсько-китайським відносинам.

2.2.2. Таємна місія Кіссінджера: стратегічна конкретика. Таємна поїздка Генрі Кіссінджера до Пекіна в липні 1971 року стала кульмінацією першого етапу дипломатичного прориву між США і КНР. Її мета полягала не лише у підготовці до майбутнього візиту президента Р. Ніксона, а й у закладенні фундаменту для повноформатної стратегічної переорієнтації обох

⁴⁹ Nye, J. S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs.

держав. Ця подія вирізнялась унікальним форматом, високим ступенем конфіденційності та ретельно вибудованим тактичним підходом.

Поїздка Кіссінджера відбулась з 9 по 11 липня 1971 року під прикриттям офіційного візиту до Пакистану. Саме Ісламабад, один із небагатьох партнерів, які підтримували контакти з КНР, виконав роль посередника, організувавши транспортування американської делегації до Пекіна без розголосу. Весь процес тривав кілька годин і був оповитий таємницею навіть для більшості чиновників у Державному департаменті США.⁵⁰

На думку Г. Кіссінджера, конфіденційність була критично важливою умовою: публічне розголошення передчасно мобілізувало б внутрішніх і зовнішніх противників діалогу, включно з Конгресом, Тайванем і деякими союзниками в Азії. Саме тому зустрічі проходили у форматі «один на один» за участю лише вузького кола довірених осіб.

Під час візиту Г. Кіссінджер провів кілька сесій переговорів з прем'єр-міністром КНР Чжоу Енлаєм, загальною тривалістю понад 17 годин. Сторони торкнулися низки ключових геополітичних питань, серед яких:

- баланс сил у трикутнику США–СРСР–КНР;
- ситуація в Південно-Східній Азії та війна у В'єтнамі;
- майбутній візит президента Р. Ніксона до КНР;
- статус Тайваню;
- перспективи нормалізації торгово-економічних зв'язків

(Kissinger, 1994).

Особливістю переговорів була максимальна прямолінійність і стратегічна чесність, що контрастувала з формальною дипломатією. Чжоу Енлай не приховував обурення поведінкою СРСР і наголошував, що КНР готова співпрацювати зі США, аби стримувати радянську експансію. Г. Кіссінджер, зі свого боку, визнав, що спільна стратегічна основа важливіша за ідеологічні суперечності.

⁵⁰ MacMillan, M. (2006). Nixon and Mao: The Week That Changed the World. Random House.

Найважливішим результатом візиту стала домовленість про майбутній візит президента Р. Ніксона до Пекіна, а також про підготовку спільного комюніке. З практичного боку, візит дозволив:

- протестувати лінію поведінки Пекіна;
- зрозуміти внутрішню логіку китайської дипломатії;
- визначити межі можливого компромісу з питань Тайваню.

Також було погоджено не афішувати деталі перемовин до моменту політичної готовності обох сторін. Як підкреслював Г. Кіссінджер, «це був момент, коли історія змінила напрям не через армії, а через розмову у кімнаті без камер».⁵¹

Таємна місія до Пекіна стала прикладом формування нового інструменту зовнішньої політики — так званої «шатл-дипломатії», яка передбачала неформальні, персоналізовані та стратегічно орієнтовані переговори поза публічними і бюрократичними механізмами. Цей підхід дав змогу адміністрації Р. Ніксона діяти більш гнучко, ухвалюючи рішення на основі реального балансу сил, а не формального протоколу.

2.2.3. Анонс візиту і світова реакція. 15 липня 1971 року Білий дім зробив сенсаційну заяву: президент Річард Ніксон прийняв офіційне запрошення відвідати Китайську Народну Республіку у 1972 році. Цей анонс став одним із найрезонансніших дипломатичних повідомлень у другій половині ХХ століття, оскільки зруйнував дві десятиліття усталеної парадигми ізоляції КНР і спричинив глибокий стратегічний зсув у структурі «холодної війни».

Новина про майбутній візит Р. Ніксона стала повною несподіванкою для більшості міжнародних акторів. Попри те, що США і КНР не мали офіційних дипломатичних відносин, а комуністичний Китай лишався глибоко ізольованим у міжнародних структурах, Р. Ніксон — відомий антикомуніст —

⁵¹ Kissinger, H. (1994). *Diplomacy*. Simon & Schuster. p. 709

сам очолив ініціативу діалогу з Пекіном. Такий хід вразив не лише союзників США, але й викликав нервову реакцію у Москві.

Для Китаю цей анонс був тріумфом дипломатичного маневру: завдяки правильному використанню моменту, КНР перетворилась із ізгоя на повноцінного гравця світової політики. Як зазначає М. МакМіллан, «одна заява змінила дипломатичну географію «холодної війни» — розрив між Пекіном і Москвою став новим плацдармом для американського стратегічного впливу».⁵²

СРСР сприйняв зближення США та КНР як пряму геополітичну загрозу. Радянські лідери побачили у цьому кроці спробу оточення, адже з обох боків — Європи (через НАТО) і Азії (через КНР) — формувалось стратегічне кільце. У результаті:

- радянська дипломатія активізувала зусилля щодо укладення угод про стратегічне роззброєння (переговори SALT);
- було прискорено планування візиту радянського лідера Л. Брежнєва до Вашингтона (1973);
- почалась інформаційна кампанія щодо демонізації політики США у «соціалістичному таборі».⁵³

Отже, анонс візиту Р. Ніксона до Пекіна виконав іще одну приховану функцію — посилив американську позицію у переговорах з Москвою, надавши США простір для маневру.

Серед найближчих партнерів Вашингтона реакція була бурхливою:

- **Японія** була поставлена перед фактом без попереднього інформування. Прем'єр-міністр Японії Е. Сато оголосив про перегляд політики щодо Китаю, й уже в 1972 році відновив дипломатичні відносини з КНР.

⁵² MacMillan, M. (2006). Nixon and Mao: The Week That Changed the World. Random House. p. 147.

⁵³ Westad, O. A. (2005). The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times. Cambridge University Press.

- **Південна Корея та Республіка Китай (Тайвань)** відчули себе зрадженими. Тайваньська влада відкрито висловила протест, а в США активізувалось тайванське лобі в Конгресі.

- **Західна Європа** — переважно схвально, хоча з побоюванням щодо перерозподілу впливів в Азії.

Ці реакції свідчили про те, що адміністрація Р. Ніксона готова була жертвувати короткостроковою лояльністю союзників заради довгострокового стратегічного виграшу.

У США реакція також була амбівалентною. З одного боку, медіа охарактеризували анонс як «дипломатію століття», визнаючи сміливість Р. Ніксона. З іншого — серед політичного істеблішменту, зокрема, серед республіканців-консерваторів, виникли підозри щодо надмірної поступливості Президента США перед комуністичним режимом.

Антикитайські групи, а також численні організації ветеранів війни у Кореї висловили побоювання, що Р. Ніксон «зраджує Тайвань» і «нормалізує відносини з диктатурою». Саме тому конфіденційний формат початкової дипломатії залишався стратегічно виправданим — публічне обговорення могло унеможливити цей прорив.⁵⁴

2.2.4. Візит Р. Ніксона до Пекіна: політика символів і заяв. Візит Президента США Річарда Ніксона до Китайської Народної Республіки у лютому 1972 року став подією історичного масштабу, яка переосмислила самі засади дипломатії епохи «холодної війни». Це був не лише прорив у двосторонніх відносинах між США і КНР, а й стратегічний жест, що трансформував глобальний баланс сил. У візиті поєдналися візуальні символи, культурна дипломатія та жорстка геополітична реальність.

Візит відбувся з 21 по 28 лютого 1972 року. Делегація США на чолі з президентом включала радника Президента США з національної безпеки

⁵⁴ Cohen, W. I. (2010). *America's Response to China: A History of Sino-American Relations* (5th ed.). Columbia University Press.

Генрі Кіссінджера, держсекретаря Вільяма Роджерса та низку високопосадовців. Під час перебування в КНР Р. Ніксон провів:

- офіційні переговори з Прем'єром Держради КНР Чжоу Еньлаєм;
- зустріч із Головою ЦК КПК Мао Цзедунем (25 лютого) — надзвичайно коротку, але символічно важливу;
- відвідини китайських культурних пам'яток, зокрема Великого Китайського муру.

Цей візит транлювався у реальному часі по всьому світі. Фраза Р. Ніксона «це — тиждень, що змінив світ» стала символом нового етапу в глобальній дипломатії.⁵⁵

Кожен крок візиту був продуманим із погляду символізму:

- офіційна вечеря з Чжоу Еньлаєм означала завершення багаторічної взаємної ізоляції;
- фото Р. Ніксона, який тисне руку лідеру китайського комуністичного режиму Мао Цзедуну, стало візуальним проривом у масовій свідомості Заходу;
- поїздка до Великого Китайського муру — сигналом поваги до китайської історії й цивілізації.

Такі жести були не менш важливими, ніж підписані документи, адже вони сприяли формуванню атмосфери довіри, яка була вкрай необхідна на початковому етапі зближення.

Головним політичним результатом візиту стало Шанхайське комюніке, підписане 27 лютого. Документ не був традиційною угодою, а публічним викладом позицій обох сторін, з акцентом на:

- визнанні відмінностей політичних систем;
- підтримці суверенітету та територіальної цілісності;
- спротиві «будь-якому гегемонізму» — натяк на СРСР;

⁵⁵ Kissinger, H. (1994). *Diplomacy*. Simon & Schuster.

- погодженні на розвиток економічних, культурних, наукових і дипломатичних зв'язків.⁵⁶

Особливу увагу було приділено питанню Тайваню. США визнали, що «всі китайці по обидва боки Тайванської протоки вважають, що існує лише один Китай», але не надали прямого визнання суверенітету КНР над островом. У короткостроковій перспективі стратегічно виграли США, зламавши біполярну модель. Але в довгостроковій перспективі, починаючи з 2000-х, КНР капіталізувала ці досягнення набагато глибше, ніж це передбачали архітектори початкової угоди. Це сформувало підвалини подальшої політики «стратегічної двозначності».

І хоча офіційно не було укладено жодного договору, саме цей візит перелаштував систему міжнародної взаємодії. Він:

- створив стратегічну асиметрію для СРСР;
- відкрив Китай для міжнародного визнання та економічних зв'язків;
- сприяв початку політики розрядки між США і СРСР;
- змінив підхід Вашингтона до партнерства, поставивши інтереси вище за ідеологію.⁵⁷

Р. Ніксон і Г. Кіссінджер продемонстрували нову модель лідерства, яка поєднувала гнучкість, дипломатичну інтуїцію і здатність використовувати символічні ресурси як важелі стратегічного впливу.

2.2.5. Між символом і стратегією. У процесі нормалізації відносин між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою 1971–1972 років надзвичайно важливим елементом став тандем символічної дипломатії та геостратегічного розрахунку. Від «пінг-понгової відлиги» до Шанхайського комюніке — кожен крок був результатом тонкої взаємодії

⁵⁶ Nathan, A. J., & Scobell, A. (2012). *China's Search for Security*. Columbia University Press.

⁵⁷ Westad, O. A. (2005). *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. Cambridge University Press.

публічних жестів, які впливали на громадську думку, та закулісних рішень, що трансформували геополітичну архітектуру світу.

І «пінг-понгова дипломатія», і візит Р. Ніксона до Пекіна 1972 р. стали потужними інструментами переформатування міжнародного сприйняття. Ці події:

- зруйнували уявлення про неможливість співпраці між демократією і комуністичним режимом;
- продемонстрували перевагу гнучкої дипломатії над жорсткою ідеологічністю;
- започаткували нову епоху, де культурні, інформаційні й психологічні чинники стали невіддільними від «великої політики».

Наратив про Президента США, який стоїть на Великій китайській стіні, не лише вразив світ, а й відкрив нові рамки дипломатичного стилю, в якому публічні жести працюють на створення сприятливого міжнародного середовища.

Паралельно з публічною складовою адміністрація Р. Ніксона реалізовувала реалістичну стратегію, яка полягала у:

- послабленні позицій СРСР шляхом покращення відносин із Пекіном;
- нейтралізації китайської підтримки Північного В'єтнаму;
- створенні трикутної архітектури балансування в Азії.⁵⁸

Це був класичний приклад *power politics*, («політики сили»), замаскованої під політику «людського обличчя». Кожна подія, кожен жест супроводжувався чітким розрахунком, який мав забезпечити стратегічний виграв США у довгостроковій перспективі. Зближення з авторитарним режимом Мао Цзедуна викликало численні суперечності: всередині США консерватори обурювались «зрадою Тайваню», а ліберали — цинізмом співпраці з маоїстською диктатурою; Японія, Південна Корея та Тайвань

⁵⁸ Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton & Company.

почувалися обманутими; у міжнародному демократичному середовищі США втратили частину морального авторитету як «лідер вільного світу».

Проте реалістичний контекст 1970-х (війна у В'єтнамі, енергетична криза, посилення СРСР, антивоєнні настрої) практично не залишав вибору: стратегічне маневрування через КНР було меншим із двох зол.

У випадку діалогу з КНР Р. Ніксону і Г. Кіссінджеру вдалося інтегрувати символічний і стратегічний рівні у єдину цілісну дипломатичну конструкцію:

- «спортивна дипломатія» («пінг-понгова») підготувала ґрунт;
- таємна місія Кіссінджера забезпечила угоди за лаштунками;
- публічний візит легітимізував рішення у світовій та внутрішній аудиторії.

Як зазначає Роберт Патнем у теорії «двох рівнів» дипломатії, успішні зовнішньополітичні кроки реалізуються тоді, коли перемовини на міжнародному рівні синхронізовані з управлінням внутрішньополітичною реакцією.⁵⁹ Саме такий випадок ми бачимо у китайсько-американському діалозі початку 1970-х років.

Після 1972 року дипломатія, заснована на символах, жестах і персональних контактах, стала не епізодом, а постійним інструментом американської зовнішньої політики. Її вплив можна простежити в подальших діях Г. Кіссінджера на Близькому Сході, політиці «перезавантаження» США–Росія (2009), а також у сучасних візитах американських президентів до лідерів авторитарних режимів із стратегічних міркувань.

Ключові події 1971–1972 років — від «пінг-понгової дипломатії» до історичного візиту Р. Ніксона до Пекіна — стали якісним зсувом у світовій дипломатії, що вивів Сполучені Штати й Китайську Народну Республіку з фаз тривалого взаємного невизнання й ідеологічного протистояння. Цей прорив був результатом збалансованої взаємодії символічних жестів і стратегічного

⁵⁹ Putnam, R. D. (1988). Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games. *International Organization*, 42(3), 427–460.

планування, які вдало поєднали «м'яку силу», таємну дипломатію і персоналізоване лідерство. Водночас, таємна дипломатія підривала засади повоєнного світоустрою, ставала чинником взаємної недовіри. Проти цього виступав ще Т. Вудро Вільсон у «14 пунктах».

В обох випадках — спортивного обміну та офіційного візиту — мова йшла не лише про політичні декларації, а й про переосмислення самої суті дипломатії в умовах трансформації «холодної війни». Успіх американсько-китайського зближення демонструє, що ефективна зовнішня політика можлива лише тоді, коли стратегічні інтереси оформлюються у зрозумілі символічні форми, які резонують із міжнародною спільнотою та внутрішньою аудиторією.

2.3. Наслідки для міжнародної політики США та СРСР

Історичне зближення між США і Китайською Народною Республікою на початку 1970-х років мало глибокі й довгострокові наслідки для зовнішньої політики як Вашингтона, так і Москви. В умовах триваючої «холодної війни», яка донедавна здавалася жорстко біполярною, утворення стратегічного трикутника між США, КНР і СРСР змінило логіку глобального протистояння, перетворивши його на гнучкішу систему балансів і ситуативних альянсів.

2.3.1. Переналаштування стратегії США: від ізоляції до трикутної дипломатії. Зближення між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою на початку 1970-х років стало стратегічним зрушенням у зовнішній політиці США, яке виходило далеко за межі двосторонніх відносин. Адміністрація Р. Ніксона не просто відновила контакти з раніше ізолюваною державою, а фундаментально переосмислила логіку протистояння в умовах біполярного світу, що дало початок концепції «трикутної дипломатії».

До початку 1970-х США дотримувалися політики жорсткої ізоляції КНР, підтримуючи дипломатичні, військові й економічні зв'язки виключно з Республікою Китай (Тайвань). Китайська Народна Республіка розглядалася

Вашингтоном як революційна, непередбачувана і небезпечна сила, особливо в контексті її підтримки радикальних рухів у країнах «Третього світу».⁶⁰

Однак, поєднання кількох чинників — геополітичного розколу між КНР і СРСР, втоми США від В'єтнамської війни та потреби в новому балансі сил — змусило адміністрацію Р. Ніксона відкинути морально-ідеологічні підходи і перейти до суто стратегічного розрахунку. Цей поворот знаменував кінець доктрини «ізоляції комунізму» як єдино можливої парадигми.

Ключовою метою нового підходу було балансування між двома комуністичними центрами сили — СРСР і КНР — шляхом покращення відносин із кожним окремо, щоб стримувати іншого. Ця модель відповідала теоретичним засадам неореалізму, в якому стабільність міжнародної системи забезпечується рівновагою сил і відсутністю домінуючого гегемона.⁶¹

Вашингтон протягом президентства Р. Ніксона:

- визнав Пекін як самостійного суб'єкта глобальної політики;
- вів переговори з КНР без посередників;
- створив передумови для м'якого тиску на Москву з метою активізації переговорів про стратегічне роззброєння.

Цей підхід став частиною нової парадигми зовнішньої політики США, в якій союзники і суперники розглядалися не крізь ідеологічну призму, а як змінні елементи у глобальній конфігурації впливу.

Одним із найважливіших проявів стратегічного переналаштування стало перегляд американської політики щодо Тайваню. Після десятиліть підтримки Республіки Китай як єдиного «законного» представника Китаю, Вашингтон визнав необхідність реалістичного підходу до міжнародної легітимності Пекіна. Це виявилось у:

⁶⁰ Cohen, W. I. (2010). *America's Response to China: A History of Sino-American Relations* (5th ed.). Columbia University Press.

⁶¹ Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton & Company.

- відмові від блокування членства КНР в ООН (резолюція 2758, 1971);
- відмові США від офіційного визнання Тайваню як незалежної держави (у 1979 році);
- збереженні «стратегічної двозначності», що дозволяло підтримувати відносини з обома сторонами.⁶²

Таким чином, інтереси США змістилися з підтримки статусу-кво до балансування між впливом і стабільністю, де Тайвань уже не був критичним чинником глобальної стратегії. Уся логіка переналаштування зовнішньої політики США на початку 1970-х років демонструє поєднання жорсткої стратегії сили з використанням м'яких форм впливу, таких як:

- спортивна дипломатія;
- персональні зустрічі лідерів;
- контрольований медійний наратив.

Це свідчило про перехід від класичного протистояння до багатофакторної дипломатії, яка враховувала не лише військову силу, але й символи, імідж, інформацію.

2.3.2. Радянська стратегічна відповідь: політика нейтралізації.

Зближення між США та Китайською Народною Республікою стало для Радянського Союзу одним із найсерйозніших викликів для стратегічної безпеки, що є рівнем захищеності держави в умовах глобального силового балансу, який дозволяє уникати екзистенційних загроз, підтримувати ядерний/військовий паритет із потенційними противниками та маневрувати у геополітичному просторі без втрати автономії, у 1970-х роках. Кремль розглядав трикутну дипломатію, ініційовану Вашингтоном, як спробу геополітичного оточення. У відповідь радянське керівництво розпочало комплексну політику нейтралізації наслідків американо-китайського

⁶² Nathan, A. J., & Scobell, A. (2012). *China's Search for Security*. Columbia University Press.

зближення, адаптуючи зовнішню політику до нових умов глобального балансування.

Розкол між СРСР і КНР, який загострився ще наприкінці 1960-х років, уже до 1971 року переріс у відверту геостратегічну ворожнечу. Прикордонні зіткнення на острові Даманський (1969), ідеологічна полеміка між КПРС і КПК та суперництво за вплив у країнах Третього світу створили глибокі передумови для конфлікту.⁶³

На цьому тлі візит Р. Ніксона до Пекіна у 1972 році був сприйнятий радянським політичним керівництвом як спроба США скористатися китайсько-радянським розколом для зміцнення свого геополітичного становища. У доповідях ЦК КПРС і КДБ підкреслювалось, що формування вісі «Вашингтон–Пекін» змінює логіку «холодної війни», роблячи Радянський Союз потенційно ізольованим.⁶⁴

Щоб запобігти посиленню США в новій конфігурації, СРСР вдався до прискореної дипломатичної активності, спрямованої на досягнення вигідного стратегічного паритету з Вашингтоном. Ключовими кроками стали:

- підписання договору SALT I (1972) про обмеження стратегічних озброєнь;
- започаткування процесу розрядки (*détente*), який мав продемонструвати готовність Москви до конструктивного діалогу;
- проведення першого офіційного візиту Брежнєва до США у 1973 році.⁶⁵

Таким чином, зближення США та КНР сприяло активізації радянсько-американському діалогу, у якому СРСР намагався показати свою незамінність

⁶³ Westad, O. A. (2005). *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. Cambridge University Press.

⁶⁴ Taubman, W. (2003). *Khrushchev: The Man and His Era*. W. W. Norton & Company.

⁶⁵ Garthoff, R. L. (1994). *Détente and Confrontation: American–Soviet Relations from Nixon to Reagan*. Brookings Institution Press.

у питаннях глобальної безпеки. Водночас, СРСР активізував свою зовнішню політику в регіонах, де вплив КНР і США ще не був достатньо сильним:

- поглиблення співпраці з В'єтнамом (після виведення американських військ);
- підтримка революційних прорадянських режимів в Ефіопії, Анголі, Мозамбіку;
- нарощування контактів із режимами соціалістичного спрямування в Латинській Америці (зокрема, на Кубі та у Нікарагуа).

Ці дії мали на меті не тільки демонструвати глобальну присутність СРСР, а й послаблювати китайський вплив у країнах «Третього світу». У Радянському Союзі розгорнулась також масштабна пропагандистська кампанія проти «цинічного альянсу імперіалізму з ревізіонізмом», у якій КНР зображалась як «зрадник соціалістичного табору».

Попри риторику та ідеологічний тиск, радянське керівництво вже в середині 1970-х рр. усвідомлювало, що конфігурація «глобального трикутника» зберігатиметься надовго, і почало пристосовуватися до нової реальності. Особливо це проявилось у:

- прагматичному підході до Заходу в енергетичній та торгівельній сфері;
- активізації участі в міжнародних конференціях з безпеки⁶⁶;
- внутрішньому перегляді стратегії військово-політичного стримування.⁶⁷

Таким чином, радянська відповідь не була суто реактивною: попри початковий шок, СРСР зумів розгорнути комплексну стратегію, що включала як посилення оборони, так і пошук нових зовнішньополітичних альянсів.

2.3.3. Регуляризація системи стримування

⁶⁶ Conference on Security and Cooperation in Europe. (1975). Helsinki Final Act. Organization for Security and Cooperation in Europe.

⁶⁷ Arbatov, G. (1992). The System: An Insider's Life in Soviet Politics. Times Books.

Зближення США з Китайською Народною Республікою у 1971–1972 роках стало не лише дипломатичним проривом, а й поштовхом до ревізії існуючої системи глобального стримування, яка протягом десятиліть функціонувала як жорстка біполярна конструкція між Заходом і Радянським блоком. Поява повноцінного третього гравця — КНР — змусила і США, і СРСР інституціоналізувати нову модель стримування, в якій балансування відбувалося вже не лише у форматі «один проти одного», а в рамках тристоронніх взаємодій.

Науковці-неореалісти, зокрема Кеннет Волтц, ще у 1970-х роках звернули увагу на структурні зміни міжнародної системи, яка з жорстко біполярної набувала рис «гнучкої триполярності».⁶⁸ У такій конфігурації держави:

- співпрацюють ситуативно;
- створюють тимчасові альянси;
- діють стратегічно автономно, водночас стримуючи одна одну.

Американо-китайське зближення надало США унікальну позицію «центрального гравця», здатного підтримувати напругу між двома комуністичними потугами, не вступаючи у формальний союз із жодною з них. Після візиту Р. Ніксона до Пекіна і підписання Шанхайського комюніке розпочалося **інституціоналізоване стримування** у трикутному форматі. Воно характеризувалось:

- **обережною координацією дій** США з КНР для обмеження радянського впливу;
- **відкритим переговорним процесом** між США і СРСР (SALT, Гельсінський акт);
- **вибірковим суперництвом** між СРСР і КНР за вплив на країни «Третього світу».

⁶⁸ Waltz, K. N. (1979). Theory of International Politics. McGraw-Hill.

Це створювало стійку динамічну рівновагу, в якій жодна зі сторін не мала достатньої переваги, але й не ризикувала прямим конфліктом. Регуляризація стримування проявилась також у зростанні багатосторонніх дипломатичних ініціатив:

- участь КНР в ООН після відповідної Резолюції Генеральної Асамблеї №2758 від 25.10.1971 р.;
- розширення контактів між китайською та американською арміями й аналітичними структурами;
- консультації між США і СРСР у рамках ОБСЄ щодо контролю над озброєннями.

Таким чином, конфігурація стратегічного стримування перестала бути конфронтаційною, а перетворилася на структуровану взаємодію, де превалювала логіка «контрольованого суперництва». Нова трикутна модель стримування показала свою ефективність упродовж 1970-х рр. Вона:

- забезпечувала **стратегічну передбачуваність**;
- дозволяла **маневрувати без ескалації**;
- створювала простір для **локальних ініціатив і посередництва**.

Однак її стабільність була зумовлена особистими політичними відносинами політичних лідерів (Р. Ніксон, Г. Кіссінджер, Чжоу Енлай) та обмеженою тривалістю розрядки, що вказувало на її потенційну крихкість. Уже в 1980-х роках, зі зміною керівництва в обох таборах, тенденція до ескалації повернулася, що засвідчило важливість постійного оновлення механізмів стримування.

2.3.4. Вплив на ідеологічний фронт: від жорсткої полярності до відносного плюралізму. Одним із найменш помітних, але фундаментально важливих наслідків американсько-китайського зближення стало зрушення в ідеологічному ландшафті «холодної війни». Починаючи з 1947 року, міжнародна система будувалася на жорсткій біполярності, де світ поділявся на капіталістичний Захід і комуністичний Схід. Однак, поява реальної тріади —

США, КНР і СРСР — поставила під сумнів «чорно-білу» модель глобального протистояння, започаткувавши перехід до більш гнучкого ідеологічного плюралізму.

До 1960-х років світова комуністична система здавалася монолітною, із СРСР як її центром. Проте, ідеологічна і стратегічна напруга між Москвою та Пекіном, що вибухнула у 1960-х роках, розколола соціалістичний табір, виявивши наявність суперечливих трактувань марксизму-ленінізму, ролі комуністичної революції, моделі економічного розвитку та геополітичних пріоритетів.⁶⁹

Після візиту Р. Ніксона до Пекіна КНР де-факто зруйнувала орбіту радянського впливу на неї, а отже — комуністичний табір перестав існувати як єдиний ідеологічний простір. Цей розкол був не лише геополітичним, а й ціннісним, адже:

- КНР почала обґрунтовувати свою модель соціалізму як альтернативу «забюрократизованому» СРСР;
- комуністичні партії в інших країнах почали втрачати уніфіковану ідеологічну орієнтацію, деякі з них почали орієнтуватися на КНР (Албанія);
- з'явилися нові гравці, які вибудовували незалежні політичні курси (наприклад, Югославія, Албанія, Північна Корея).

Американська стратегія, яка протягом десятиліть була вкорінена в ідеологічному протистоянні з комунізмом, після 1972 року зазнала відчутної трансформації. Вашингтон уперше почав публічно визнавати, що комуністичні режими можуть бути внутрішньо диференційованими, і взаємодія з ними може мати прагматичну основу, а не бути апріорно ворожою.⁷⁰

⁶⁹ Westad, O. A. (2005). *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. Cambridge University Press.

⁷⁰ Cohen, W. I. (2010). *America's Response to China: A History of Sino-American Relations* (5th ed.). Columbia University Press.

Це дало старт «політиці залучення» («engagement») — залучення держав з недемократичними або ворожими ідеологіями до діалогу, торгівлі, культурного обміну, без обов'язкової умови їхньої трансформації. Як результат:

- ідеологія перестала бути єдиним критерієм визначення союзника чи ворога;
- США отримали більшу стратегічну гнучкість у відносинах із країнами «Третього світу»;
- Утворився багатоманітний ідеологічний спектр, у якому існували градації від ворожості до співпраці.

Поява нової геоідеологічної реальності позначилася і на трансформації глобального дискурсу:

- країни «Руху неприєднання» активніше почали використовувати концепт багатополарності;
- окремі ліві режими почали дистанціюватися як від СРСР, так і від США, обираючи самостійні шляхи розвитку;
- виникло нове поняття «революційного плюралізму», яке визнавало множинність шляхів до модернізації.⁷¹

На практиці це означало формування неформальних ситуативних альянсів, які вже не базувалися винятково на ідеологічній лояльності, а більше — на національних інтересах, регіональній динаміці, економічних зв'язках.

2.3.5. Регіональні виміри трансформації. Америко-китайське зближення початку 1970-х років мало не лише глобальний, а й виразний регіональний ефект, який змінив стратегічну архітектуру в Азії, Європі та «Третьому світі». Зміна позиціонування КНР у світовій системі міжнародних відносин та активізація трикутної дипломатії спричинили переналаштування політик союзників і противників США та СРСР, а також стимулювали формування нових форматів взаємодії.

⁷¹ Chen, J. (2001). *Mao's China and the Cold War*. University of North Carolina Press.

У Східній Азії наслідки американсько-китайського діалогу були найвідчутнішими. Візит Р. Ніксона до Пекіна та підписання Шанхайського комюніке 1972 р. спричинили:

- **дипломатичну ізоляцію Тайваню:** у 1971 році Китайська Народна Республіка зайняла місце Республіки Китай в ООН, а в наступні роки більшість країн (зокрема Японія, Канада, Австралія) визнали Пекін як єдиний легітимний уряд Китаю;
- **перегляд стратегії Японії:** вже у 1972 році Токіо встановило дипломатичні відносини з КНР, що стало важливою частиною перезавантаження регіональної стабільності;
- **підвищення автономності Південної Кореї,** яка почала активніше формулювати власну політику в контексті відносин зі США, Китаєм і Північною Кореєю.⁷²

Таким чином, конфігурація безпеки в регіоні вийшла за межі біполярної логіки «Вашингтон–Москва», перейшовши до комплексного регіонального балансування, у якому Пекін посів повноцінне місце. У Європі процес зближення США з КНР був сприйнятий неоднозначно. З одного боку, союзники США по НАТО побачили в цьому знак стратегічної ініціативності Вашингтона, здатного маневрувати навіть в умовах системної конфронтації. З іншого — особливо у Франції та ФРН — виникли побоювання щодо зменшення ролі Європи в американській зовнішній політиці. У відповідь європейські країни почали:

- активніше шукати контактів з КНР на двосторонньому рівні;
- розвивати ідеї стратегічної автономії ЄС (на ранніх етапах);
- зміцнювати економічні зв'язки з Азією, бачачи у Китаї майбутнього гравця.

⁷² Goh, E. (2020). *The Struggle for Order: Hegemony, Hierarchy, and Transition in Post–Cold War East Asia*. Oxford University Press.

Це дало старт поступовій багатовекторності у зовнішній політиці західноєвропейських держав, яка зберігається й донині.

У «Третньому світі» наслідки зближення між США та КНР проявились у:

- **появі нового джерела підтримки для революційних рухів**, які не хотіли орієнтуватися виключно на СРСР (наприклад, Албанія, Північна Корея, деякі рухи в Африці та Південно-Східній Азії);
- **активізації дипломатичної конкуренції між Москвою і Пекіном** у країнах Африки, Латинської Америки, арабського світу;
- **розширенні американського впливу**, зокрема через зменшення потреби у військовому втручанні — дипломатичні інструменти ставали ефективнішими в умовах трикутного стримування.⁷³

У регіонах, де раніше домінувала логіка «або СРСР, або США», тепер з'явився третій полюс — КНР — що сприяло формуванню гнучкіших моделей взаємодії, без жорсткої ідеологічної прив'язки.

Зближення США та Китайської Народної Республіки в 1971–1972 роках стало переломним моментом у трансформації глобальної політики «холодної війни». Воно не тільки змінило зовнішньополітичні пріоритети Вашингтона та змусило СРСР до стратегічної адаптації, але й зруйнувало ідеологічну монополію біполярного світу, відкривши шлях до багатополлярності та ситуативного балансування.

Сформований «трикутник» США–КНР–СРСР започаткував нову модель глобального стримування, засновану не на ідеологічній вірності, а на гнучких інтересах. Від Східної Азії до Європи і «Третього світу» — регіональні ефекти цієї трансформації стали вирішальними у формуванні зовнішньої політики держав у наступні десятиліття. У стратегічному сенсі, США виграли час і простір, зміцнивши свої позиції без прямої конфронтації.

⁷³ Westad, O. A. (2005). *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. Cambridge University Press.

РОЗДІЛ 3. В'ЄТНАМСЬКИЙ KEYС: СПРОБА «ПОЧЕСНОГО МИРУ»

3.1. «В'єтнамізація» конфлікту як стратегія США

В'єтнамська війна стала не лише військовим конфліктом, але й геополітичним лакмусом ефективності американської зовнішньої політики в умовах холодної війни. До моменту обрання Річарда Ніксона президентом у 1968 році, США опинились у ситуації затяжної військової присутності, зростаючого суспільного тиску та стратегічної нестабільності в Індокитаї. У відповідь на виклики адміністрація Р. Ніксона запропонувала концепцію «в'єтнамізації» (Vietnamization) — стратегію поступової передачі відповідальності за війну уряду Південного В'єтнаму, яка стала ключовою частиною нової глобальної зовнішньополітичної доктрини.

3.1.1. Концептуальні засади: доктрина Р. Ніксона

Після обрання Річарда Ніксона президентом США у 1968 році, адміністрація опинилася перед необхідністю фундаментального переосмислення зовнішньополітичної стратегії, зокрема в контексті глибокої кризи, спричиненої війною у В'єтнамі. Відсутність чіткої перспективи перемоги, економічне виснаження, політична поляризація в самих США та зростаюча активність Радянського Союзу й Китаю поставили питання про нову парадигму американського лідерства. У відповідь Р. Ніксон і його головний радник Генрі Кіссінджер сформулювали те, що згодом увійшло в історію як доктрина Р. Ніксона — концепція, що поклала початок глибокому зрушенню в політиці Сполучених Штатів, зокрема в питанні В'єтнаму.

Офіційно доктрина Р. Ніксона була проголошена 25 липня 1969 року під час пресконференції на острові Гуам. У ній президент виклав три ключові принципи нової зовнішньої політики США:

1. США виконуватимуть свої договірні зобов'язання;
2. США надаватимуть ядерний щит своїм союзникам у разі загрози;

3. країни-союзники мають самостійно нести головну відповідальність за власну оборону.⁷⁴

Ці положення стали чітким сигналом до переоцінки ролі США у глобальній системі безпеки, яка до того моменту передбачала пряму військову участь у багатьох конфліктах. Замість цього — ставка на регіональних партнерів, обмежене залучення та розрахунок на стримування, а не інтервенцію.

Доктрина Р. Ніксона означала відхід від традиційного ліберального інтервенціонізму, що домінував у зовнішній політиці США з часів Г. Трумена. Замість ідеологічного протистояння «добра і зла», Р. Ніксон запропонував прагматичну модель стримування, де ключовим стає не форма режиму партнера, а його геополітична цінність.⁷⁵

Це ідеологічне переосмислення дало змогу адміністрації вести одночасний діалог із КНР і СРСР, підтримувати контакти з авторитарними режимами (зокрема в Ірані, Південній Кореї, Філіппінах), а також почати виводити війська з В'єтнаму, не визнаючи поразки.

В'єтнам став перевіркою нової стратегії в дії. Саме тут вперше реалізувалися основні принципи:

- обмеження ролі США у військовому конфлікті;
- делегування відповідальності місцевим союзникам;
- посилення політичного тиску через дипломатію та економіку.

Стратегія «в'єтнамізації», як логічне продовження доктрини Р. Ніксона, мала дві цілі:

1. **Забезпечити вихід із війни без політичного краху США.**

⁷⁴ Nixon, R. M. (1978). RN: The Memoirs of Richard Nixon. Grosset & Dunlap.

⁷⁵ Kissinger, H. (1994). Diplomacy. Simon & Schuster.

2. Створити прецедент для **нового типу залучення у майбутніх конфліктах.**⁷⁶

У перспективі доктрина Р. Ніксона започаткувала парадигму обмеженого втручання, яка стала домінантною у зовнішній політиці США впродовж наступних десятиліть. Її вплив простежується в таких подіях, як:

- підтримка «контрас» у Нікарагуа;
- допомога моджахедам в Афганістані у 1980-х;
- формування коаліцій у Перській затоці.

Таким чином, в'єтнамізація була не лише тактичним виходом із війни, а й фундаментальним концептом нової американської ролі в світі, яка поєднувала глобальне лідерство з делегуванням відповідальності.

3.1.2. Причини зміни курсу: політичні, соціальні та стратегічні

До моменту обрання Річарда Ніксона президентом у 1968 році війна у В'єтнамі перетворилася з локального конфлікту на символ глибокої кризи зовнішньої політики США, який позначився на всіх рівнях американського суспільства — політичному, економічному, соціальному та стратегічному. Перехід до політики «в'єтнамізації» був не просто адаптацією тактики, а необхідною реакцією на системну дестабілізацію американської державності, зумовлену затяжною війною без чіткої перспективи перемоги.

Політично війна у В'єтнамі вичерпала кредит довіри до виконавчої влади. Адміністрація Ліндона Джонсона, яка розширила військову участь США, поступово втратила контроль над публічним наративом, особливо після тетського наступу у 1968 році, коли Північний В'єтнам і партизани В'єтконгу атакували понад 100 міст і селищ Південного В'єтнаму.

Ця подія продемонструвала, що заявам уряду про близьку перемогу не можна довіряти, що призвело до серйозної кризи легітимності. Джонсон був змушений відмовитися від участі у наступних президентських виборах, а

⁷⁶ Kimball, J. (1998). *To Reason Why: The Debate about the Causes of U.S. Involvement in the Vietnam War*. Temple University Press.

новообраний Р. Ніксон розумів: продовження статус-кво неминуче призведе до подальшої політичної ерозії.⁷⁷

Одним із найяскравіших проявів втоми від війни став потужний антивоєнний рух, який з 1967 року охопив університети, культурні еліти, студентство та широкі верстви населення. Протести, марші, демонстрації (зокрема біля Пентагону, у Вашингтоні, під час з'їзду Демократичної партії в Чикаго) стали постійним елементом політичного ландшафту США.

Значну роль у формуванні громадської думки відіграли медіа, зокрема телебачення, яке вперше в історії робило щоденні репортажі з поля бою. Образи поранених, похоронів, спалених сіл і сумнівних дій американських військових прискорювали суспільну делегітимацію конфлікту.⁷⁸

Війна у В'єтнамі стала фінансовим тягарем для США. Лише у 1968 році витрати на війну перевищили \$30 млрд, що було несумісним із програмами «Великого суспільства» Джонсона, спрямованими на боротьбу з бідністю та расовою нерівністю. Інфляція зростала, дефіцит бюджету поглиблювався, а економічна довіра до долара почала хитатися.

Р. Ніксон, який орієнтувався на відновлення макроекономічної стабільності, усвідомлював необхідність вивільнення ресурсів, витрачених на війну, задля внутрішнього розвитку та нових стратегічних напрямків, таких як розрядка й торгівля з КНР.⁷⁹

Згідно з аналітичними записками Пентагону, уже в середині 1960-х років стало очевидно, що військове розв'язання конфлікту неможливе без непропорційних жертв. Війна мала виразні ознаки асиметричного протистояння, в якому Північний В'єтнам і В'єтконг володіли стратегічною ініціативою, незважаючи на технічну перевагу США.

⁷⁷ Schmitz, D. F. (2005). *The Tet Offensive: Politics, War, and Public Opinion*. Rowman & Littlefield.

⁷⁸ Hall, S. (2011). *The Vietnam War*. Routledge.

⁷⁹ Kimball, J. (1998). *To Reason Why: The Debate about the Causes of U.S. Involvement in the Vietnam War*. Temple University Press.

Крім того, регіональний аспект конфлікту ускладнював його врегулювання: участь Камбоджі й Лаосу, прихована підтримка КНР і СРСР, слабкість уряду Сайгона. У таких умовах вихід без поразки ставав головним пріоритетом, що й обґрунтувало «в'єтнамізацію» як форму поступового згортання конфлікту з мінімальними репутаційними втратами.⁸⁰

3.1.3. Реалізація політики «в'єтнамізації»

Оголошена у 1969 році політика «в'єтнамізації» стала ключовим інструментом виведення США з В'єтнамської війни, спрямованим на передання повноважень у сфері оборони, безпеки й ведення бойових дій від американських сил до армії Південного В'єтнаму. Адміністрація Р. Ніксона розглядала цю стратегію не як одноразовий крок, а як багаторічний процес з поступовим скороченням військової присутності США, нарощуванням боєздатності союзників та одночасною дипломатичною активністю. Відтак «в'єтнамізація» реалізовувалась у кількох напрямках.

Найочевиднішим елементом «в'єтнамізації» було масштабне виведення американських військ, яке розпочалося у середині 1969 року. Якщо у 1968 році на території Південного В'єтнаму перебувало понад 540 000 американських солдатів, то до кінця 1972 року ця цифра зменшилася до менш як 50 000. Підкріплюючи ці кроки, президент Р. Ніксон у своїх виступах стверджував, що американська місія «наближається до завершення», і Південний В'єтнам уже «встає на власні ноги».⁸¹

Одночасно з виведенням військ зменшувалась і роль США у бойовому командуванні. Американські підрозділи поступово передавали контроль за операціями в зонах відповідальності армії Республіки В'єтнам (ARVN).

Другим ключовим компонентом політики «в'єтнамізації» було посилення спроможностей південнов'єтнамської армії, яке відбувалось через:

⁸⁰ Lawrence, M. A. (2008). *The Vietnam War: A Concise International History*. Oxford University Press.

⁸¹ Nixon, R. M. (1978). *RN: The Memoirs of Richard Nixon*. Grosset & Dunlap.

- масштабну військову допомогу (озброєння, техніка, логістика);
- професійну підготовку командирського складу;
- нарощування чисельності збройних сил;
- вдосконалення системи військової освіти.

США витратили мільярди доларів на модернізацію ARVN, зокрема шляхом передачі бронетехніки, авіації та засобів протиповітряної оборони. Однак попри ці зусилля, рівень боєздатності та мотивації ARVN залишався суперечливим, що було однією з найслабших ланок «в'єтнамізації».⁸²

Водночас із військовими діями адміністрація Р. Ніксона активізувала переговорний процес, головним майданчиком якого стали паризькі перемовини. Переговори між США, Південним В'єтнамом, Північним В'єтнамом і В'єтконгом велися з 1968 року, але лише після запуску «в'єтнамізації» Вашингтон почав діяти більш гнучко:

- відмовлявся від попередньої вимоги про одностороннє виведення військ Ханоя;
- визнавав можливість політичного врегулювання з участю всіх сторін;
- погодився на «нейтральний» уряд у Сайгоні як компроміс.⁸³

Окрім того, в межах трикутної дипломатії Г. Кіссінджер використовував зближення з КНР і СРСР як тиск на Північний В'єтнам, аби змусити його до поступок. Цей інструмент — непрямого дипломатичного впливу через третіх гравців — став унікальною особливістю «в'єтнамізації» у контексті глобального балансу.

⁸² Lawrence, M. A. (2008). *The Vietnam War: A Concise International History*. Oxford University Press.

⁸³ Kimball, J. (1998). *To Reason Why: The Debate about the Causes of U.S. Involvement in the Vietnam War*. Temple University Press.

Варто зазначити, що реалізація «в'єтнамізації» мала внутрішній стратегічний парадокс: у той час як США скорочували свою участь, вони водночас збільшували інтенсивність окремих операцій, зокрема:

- масові бомбардування Камбоджі та Лаосу (1970–1971);
- сухопутне вторгнення до Камбоджі (1970) силами Південного В'єтнаму за підтримки США;
- операція «Лам Сон 719» — невдала спроба наступу ARVN у Лаосі у 1971 році.

Це свідчить про те, що «в'єтнамізація» не була лінійною стратегією виходу, а радше складною системою адаптивного балансування між необхідністю зберегти обличчя, контролювати процес і поступово делегувати відповідальність.

3.1.4. Проблеми й обмеження

Попри амбітність та політичну доцільність, стратегія «в'єтнамізації» зіткнулася з численними проблемами — як структурними, так і ситуативними. Її реалізація виявила системні вади південнов'єтнамської державності, суперечності американської воєнної доктрини та обмеження впливу США у тривалій асиметричній війні. Ці фактори суттєво підірвали ефективність стратегії та, врешті-решт, призвели до краху Південного В'єтнаму у 1975 році.

Незважаючи на колосальні вкладення США у навчання, озброєння та реформування армії Південного В'єтнаму, ARVN не змогла перетворитися на самодостатню силу. Причини полягали не лише у технічних вадах, але й у:

- низькій бойовій мотивації;
- дефіциті компетентного офіцерського корпусу;
- політизації військового командування;
- слабкій логістиці та організаційній залежності від США.⁸⁴

⁸⁴ Hall, S. (2011). *The Vietnam War*. Routledge.

Значна частина солдатів розглядала службу як засіб виживання, а не як патріотичну місію. Після зменшення американської підтримки бойові спроможності ARVN стрімко знижувались.

Політична ситуація у Південному В'єтнамі залишалась хронічно нестабільною. Режим Нгуєна Ван Тхієу, що керував країною з 1967 року, не мав широкої суспільної підтримки, спирався на корупційні практики й репресивні механізми. Попри зовнішню легітимізацію, внутрішня фрагментація влади, клановість і репресії проти опозиції послаблювали державну єдність.

У результаті:

- політична ізоляція режиму підірвала його здатність мобілізувати ресурси;
- суспільна підтримка перемістилася в бік нейтралітету або опозиції;
- Північний В'єтнам зберігав потенціал для підпільного проникнення.⁸⁵

Хоча дипломатичні зусилля США, зокрема у Парижі, створили умови для угоди 1973 року, вони не закріпили гарантії стабільності. Паризькі угоди передбачали:

- припинення вогню;
- виведення американських військ;
- обмін полоненими;
- політичне врегулювання в Південному В'єтнамі.

Проте в угодах не було передбачено механізмів контролю виконання, а Північний В'єтнам одразу після виведення американських військ розпочав наступальні операції. США, пов'язані громадським тиском і новими внутрішніми пріоритетами, не змогли гарантувати виконання умов.

⁸⁵ Lawrence, M. A. (2008). *The Vietnam War: A Concise International History*. Oxford University Press.

Успішна реалізація «в'єтнамізації» вимагала переосмислення сутності війни у В'єтнамі — не як боротьби за перемогу, а як керованого відступу. Це породило етичні й політичні суперечності:

- війна тривала навіть після заявленого курсу на мир;
- паралельно з «в'єтнамізацією» проводились масштабні бомбардування Камбоджі й Лаосу;
- суспільство не сприймало війну як «почесну», попри всі дипломатичні формули.

Крім того, американські союзники почали сумніватися у надійності гарантій Вашингтона, що підірвало репутацію США як стабільного глобального лідера.⁸⁶

3.1.5. Наслідки для зовнішньої політики США

Політика «в'єтнамізації» позначила собою переломний момент в еволюції зовнішньополітичного мислення США. Вона не лише забезпечила вихід з одного з найзатяжніших і найсуперечливіших конфліктів ХХ століття, але й заклала нову стратегічну модель, яка суттєво вплинула на формування глобальної ролі Сполучених Штатів у наступні десятиліття. В'єтнамська війна і «в'єтнамізація» стали каталізаторами глибокої трансформації американського інтервенціонізму та глобального позиціонування.

Головним зовнішньополітичним висновком із досвіду В'єтнаму стало усвідомлення обмеженості традиційної моделі військової сили, яка не гарантує успіху в конфліктах асиметричного типу. Ніксонівська доктрина, імплементацією якої була «в'єтнамізація», започаткувала підхід до зовнішньої політики на основі обмеженої участі, делегування та підтримки «локальних гравців».⁸⁷

⁸⁶ Kimball, J. (1998). *To Reason Why: The Debate about the Causes of U.S. Involvement in the Vietnam War*. Temple University Press.

⁸⁷ Kissinger, H. (1994). *Diplomacy*. Simon & Schuster.

Відтак США надалі уникали масового залучення військ у конфліктах без прямої загрози національній безпеці, що проявилось у:

- підтримці опозиційних рухів за кордоном (Афганістан, Нікарагуа);
- активному використанні військових радників і приватних підрядників;
- нарощуванні ролі розвідки, інформаційної та економічної війни.⁸⁸

Після в'єтнамської кампанії США дедалі частіше поклалися не на масштабне вторгнення, а на поєднання технологічної переваги, локального партнерства та дипломатії. Цей підхід отримав розвиток у 1980-х–1990-х роках і був закладений у:

- концепцію «розумної сили» (smart power);
- операції швидкого реагування (наприклад, у Гренаді, Панамі, Іраку);
- принцип «легкої присутності», де ударна здатність поєднувалась із мінімальним фізичним слідом.

Таким чином, «в'єтнамізація» стала прототипом майбутніх «гібридних» форм залучення, де зовнішньополітична присутність США здійснювалася через інструменти впливу, а не прямого контролю.

Поразка у В'єтнамі, навіть замаскована під «почесний вихід», підірвала моральний авторитет США як глобального арбітра. Політики й експерти усвідомили, що зовнішня політика не може спиратися лише на ідеологію. Це прискорило перехід до реалістичного підходу, в якому інтереси, баланс сил і стабільність почали домінувати над концепціями «хрестового походу за демократію».⁸⁹

⁸⁸ Berman, L. (2007). *Perfect Spy: The Incredible Double Life of Pham Xuan An, Time Magazine Reporter and Vietnamese Communist Agent*. Smithsonian Books.

⁸⁹ Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton & Company.

Такий підхід став основою для:

- розрядки з СРСР;
- визнання КНР;
- перегляду концепцій глобальної відповідальності США.

У ХХІ столітті стратегія, сформована під час «в'єтнамізації», продовжила впливати на політику США. Приклади:

- «афганізація» війни в Афганістані — передача функцій безпеки місцевим силам;
- «іракізація» конфлікту в Іраку після 2003 року;
- ухвалення концепцій *withdrawal with honor* (виведення з честю) в адміністраціях Обама і Байдена.

Таким чином, «в'єтнамізація» заклала модель управління військово-політичними кризами, що балансувала між реалістичною доцільністю та іміджевим контролем.

Політика «в'єтнамізації», сформульована в межах доктрини Р. Ніксона, стала ключовим механізмом переформатування американського інтервенціонізму в добу пізньої холодної війни. Вона не лише дала США можливість згорнути військову присутність у В'єтнамі без прямої капітуляції, а й продемонструвала перехід до моделі делегованої безпеки — де основна відповідальність за оборону регіональних союзників покладається на них самих.

Попри технічну раціональність і стратегічну гнучкість, реалізація «в'єтнамізації» виявила структурні обмеження південнов'єтнамської державності, слабкість дипломатичних гарантій і неможливість змінити хід війни без внутрішніх змін у самому Сайгоні. Внаслідок цього стратегія виявилась ефективною лише тимчасово.

Водночас її впровадження мало довгостроковий вплив на зовнішню політику США, трансформувавши спосіб участі у конфліктах — від масштабної присутності до непрямих форм втручання. Цей досвід залишив

глибокий слід у стратегіях США в Афганістані, Іраку та інших конфліктах ХХІ століття.

3.2. Паризькі мирні переговори

Паризькі мирні переговори 1968–1973 років стали центральною дипломатичною ареною врегулювання війни у В'єтнамі, в якій зовнішньополітичні зусилля Сполучених Штатів поєднувались із внутрішньополітичними та військовими чинниками. Цей процес, що тривав майже п'ять років, уособлював намагання США завершити свою участь у конфлікті з мінімальними стратегічними втратами, зберігши водночас авторитет глобального лідера. Паризькі переговори стали кульмінацією політики «в'єтнамізації» та ключовим етапом у формуванні нової архітектури постконфронтаційного світу.

3.2.1. Структура та учасники перемовин

Паризькі мирні переговори щодо врегулювання конфлікту у В'єтнамі стали одним із найскладніших дипломатичних процесів холодної війни, зумовленим не лише змістовними суперечностями, а й численними труднощами формату, статусів учасників і процедур. Структура переговорного процесу відображала глибокий політичний антагонізм і багатомірність конфлікту, що охоплював не лише військове протистояння, а й ідеологічну, регіональну та геополітичну площини.

Перші раунди переговорів розпочались у травні 1968 року у Парижі як двосторонні консультації між представниками США та Демократичної Республіки В'єтнам (Північного В'єтнаму). Однак швидко стало очевидно, що без участі інших гравців — уряду Південного В'єтнаму та Національного фронту визволення Південного В'єтнаму (НФВПВ) — переговори не матимуть реального впливу на хід конфлікту.

Проблема полягала в тому, що кожна зі сторін вимагала виключення свого опонента з переговорного столу:

- США та Сайгон відмовлялися визнавати НФВПВ як легітимного суб'єкта;

- Ханой наполягав на включенні Фронту як рівноправного представника населення Південного В'єтнаму.⁹⁰

Після тривалих процедурних суперечок, у січні 1969 року було погоджено **чотиристоронню структуру**:

1. Сполучені Штати Америки (представлені з 1969 року Генрі Кіссінджером).
2. Демократична Республіка В'єтнам (Ханой).
3. Республіка В'єтнам (уряд Сайгона).
4. Національний фронт визволення Південного В'єтнаму (НФВПВ).

Однак навіть у цьому форматі існували постійні термінологічні та символічні конфлікти — зокрема щодо розміщення делегацій за столом, назв табличок, права першого виступу. Все це свідчило про глибоку делегітимацію опонентів одна однією стороною, що ускладнювало поступ до змістовного обговорення.

Найважливішу роль у переговорах відігравали таємні перемовини між Генрі Кіссінджером та північно-в'єтнамським переговорником Ле Дик Тхо, які розпочались у серпні 1969 року. Ці консультації відбувалися поза основним протоколом і дозволяли досягати гнучкіших формул компромісу, уникати публічних ультиматумів і «зберігати обличчя».

Серед іншого, ці неофіційні канали дали змогу:

- обговорювати поступове виведення американських військ;
- формулювати спільну позицію щодо обміну полоненими;
- погодити базові контури майбутньої угоди ще до її оголошення.⁹¹

Кожен учасник переговорів мав власні, нерідко несумісні цілі:

⁹⁰ Lawrence, M. A. (2008). *The Vietnam War: A Concise International History*. Oxford University Press.

⁹¹ Isaacs, A. (1983). *Without Honor: Defeat in Vietnam and Cambodia*. University Press of America.

- **США** прагнули завершити війну без втрати обличчя, реалізувати «в'єтнамізацію» та уникнути тотального краху Сайгона.
 - **Ханой** хотів виведення американців і делегітимації режиму Південного В'єтнаму.
 - **Сайгонський уряд** боровся за визнання себе єдиною законною владою в Південному В'єтнамі.
 - **НФВПВ** прагнув бути визнаним як політична сила, що представляє народ Півдня, й добитися включення у майбутню коаліцію.
- Додатково, хоча СРСР і КНР не були формальними учасниками, вони відігравали роль впливових посередників і гаранторів, підтримуючи Ханой матеріально, дипломатично й морально.⁹²

3.2.2. Основні етапи переговорного процесу

Переговори в Парижі щодо завершення війни у В'єтнамі охоплювали період з 1968 по 1973 рік і мали складну динаміку з періодами затишшя, загострення й проривів. Їхній хід значною мірою визначався не стільки процедурними механізмами, скільки балансом сил на полі бою, змінами в американській та в'єтнамській політиці, а також діями зовнішніх гравців. Процес можна умовно поділити на три ключові фази.

Цей період характеризувався процедурними конфліктами та відсутністю політичної волі до компромісу. Після оголошення припинення бомбардувань Північного В'єтнаму й початку переговорів у травні 1968 року, перемовини одразу зіткнулись із серйозними труднощами:

- суперечки щодо складу делегацій (зокрема включення НФВПВ);
- незгода щодо формату майбутнього уряду Південного В'єтнаму;

⁹² Westad, O. A. (2005). *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. Cambridge University Press.

- тотальне недовір'я між сторонами.⁹³

Водночас на полі бою США розпочали реалізацію «в'єтнамізації» — поступового виведення військ. Ханой у свою чергу вважав, що час грає на його боці й затягував процес.

У цей період центральну роль відіграла таємна дипломатія Генрі Кіссінджера, який проводив серію конфіденційних зустрічей із представником Ханоя Ле Дик Тхо. Ці контакти дозволили:

- уникати публічних ультиматумів;
- обговорювати реальні компроміси (наприклад, визнання ролі НФВПВ без юридичного оформлення);
- координувати виведення військ і обмін полоненими.⁹⁴

У 1971–1972 роках США активізували тиск через воєнні засоби — зокрема бомбардування Хайфона, вторгнення до Камбоджі й Лаосу, підтримку ARVN у масштабних операціях. Однак навіть ці дії не зламали рішучість Ханоя. Північ продовжувала сподіватись на остаточне виснаження США.

Кульмінація процесу настала після весняного наступу Північного В'єтнаму в 1972 році, який був відбитий, але показав вразливість Сайгонського уряду. У відповідь США розпочали масовані бомбардування (операція «Linebacker II», або «Різдвяні бомбардування»), які стали останнім зусиллям тиску.

У січні 1973 року сторони погодилися на текст угоди, погоджений у таємному форматі ще в жовтні 1972. Важливу роль у пришвидшенні підписання угоди відіграли:

- президентські вибори у США, на яких Р. Ніксон потребував дипломатичного успіху;
- тиск СРСР і КНР на Ханой з метою збереження трикутного балансу;

⁹³ Lawrence, M. A. (2008). *The Vietnam War: A Concise International History*. Oxford University Press.

⁹⁴ Isaacs, A. (1983). *Without Honor: Defeat in Vietnam and Cambodia*. University Press of America.

- зростаюча міжнародна критика тривалої ескалації.⁹⁵

Після фінальних консультацій між Г. Кіссінджером та Ле Дик Тхо угоду підписали 27 січня 1973 року. Цей момент означав формальне завершення участі США у війні, однак не гарантував припинення конфлікту між Північчю і Півднем.

3.2.3. Зміст Паризьких угод

Паризькі угоди, підписані 27 січня 1973 року, стали одним із найвизначніших дипломатичних документів періоду холодної війни, що формально завершив участь США у В'єтнамській війні. Документ мав на меті зупинити активні бойові дії, запровадити політичне врегулювання в Південному В'єтнамі та створити передумови для довгострокового миру. Проте аналіз змісту угод свідчить про їхню незбалансованість, суперечливу логіку та обмеженість у механізмах імплементації.

Паризькі домовленості склалися з преамбули, чотирьох головних розділів та супровідних протоколів. Їх ключові положення включали:

1. **Припинення вогню** на всій території В'єтнаму з моменту підписання.
2. **Повне виведення збройних сил США та союзників** (зокрема Південної Кореї, Таїланду, Австралії) протягом 60 днів.
3. **Звільнення всіх військовополонених і цивільних затриманих осіб**, включаючи американських військових.
4. **Політичне врегулювання у Південному В'єтнамі:**
 - гарантії політичних свобод;
 - проведення вільних виборів;
 - створення Національної ради примирення і злагоди — тимчасового перехідного органу.

⁹⁵ Westad, O. A. (2005). *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. Cambridge University Press.

5. Повага до суверенітету та територіальної цілісності Лаосу і Камбоджі.

6. Зобов'язання припинити іноземне втручання у внутрішні справи В'єтнаму.⁹⁶

Хоча угоди офіційно підтверджували незалежність і самовизначення в'єтнамського народу, їхній текст не вимагав виведення військ Північного В'єтнаму з Півдня — це була одна з головних поступок з боку США.

Положення угоди були результатом болісних компромісів, в яких кожна сторона зробила певні поступки, зберігши водночас основні позиції:

- США отримали зобов'язання про припинення вогню і повернення полонених, що дозволило адміністрації Р. Ніксона заявити про «почесний мир».
- Ханой зберіг свою військову присутність на півдні, що фактично означало легалізацію досягнень В'єтконгу.
- Сайгонський уряд був змушений визнати політичну легітимність НФВПВ як партнера у перехідному врядуванні, хоча в практичному плані зберіг більшість владних важелів.

Угода не визначала чітких критеріїв:

- як саме буде обрано Національну раду примирення;
- хто контролюватиме виконання умов угоди;
- якою буде подальша доля об'єднання країни.

Таким чином, текст залишався відкритим до різних інтерпретацій, що створювало передумови для подальших конфліктів.

Паризькі угоди отримали підтримку з боку провідних міжнародних гравців. СРСР і КНР привітали підписання документа, вбачаючи в ньому:

- зменшення американської військової присутності в Азії;
- розрядку напруженості;

⁹⁶ Kimball, J. (1998). *To Reason Why: The Debate about the Causes of U.S. Involvement in the Vietnam War*. Temple University Press.

- можливість стабілізації регіонального балансу.⁹⁷

Франція, де відбувався переговорний процес, виступала за створення гарантійного механізму, але така пропозиція не була прийнята. ООН не отримала мандату на моніторинг виконання угоди — цим займалась тимчасова Міжнародна комісія з контролю та нагляду, очолювана Канадою, Індонезією, Угорщиною та Польщею.

3.2.4. Реакція сторін та геополітичний вплив

Підписання Паризьких угод 27 січня 1973 року стало важливим дипломатичним проривом, однак його сприйняття різними сторонами конфлікту та глобальними акторами було неоднозначним. Ця угода не лише оформила формальне завершення американської військової участі у В'єтнамі, але й відкрила нову фазу у боротьбі між Північним і Південним В'єтнамом, а також позначила початок глибших змін у системі міжнародних відносин доби розрядки.

Для адміністрації Р. Ніксона Паризька угода була важливою політичною перемогою, яка дозволила:

- виконати обіцянку про завершення війни;
- зберегти авторитет США;
- отримати звільнення американських полонених.

Водночас з військової точки зору угода містила значні поступки:

- збереження присутності військ Північного В'єтнаму в Південному В'єтнамі;
- визнання ролі НФВПВ у політичному процесі;
- відсутність чітких гарантій безпеки для режиму в Сайгоні.

Багато американських аналітиків і політиків розглядали ці домовленості як тимчасову паузу, а не реальне завершення війни.⁹⁸ Вже у 1973–1974 роках

⁹⁷ Westad, O. A. (2005). *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. Cambridge University Press.

⁹⁸ Kimball, J. (1998). *To Reason Why: The Debate about the Causes of U.S. Involvement in the Vietnam War*. Temple University Press.

стало зрозуміло, що Сайгон не зможе втримати ситуацію без подальшої підтримки США, яку Конгрес обмежив після Вотергейтського скандалу.

Для Ханоя Паризька угода стала важливим дипломатичним здобутком:

- США виводили війська, залишаючи Південний В'єтнам без прямої підтримки;
- війська Півночі зберігали контроль над значною частиною території;
- НФВПВ отримував формальне визнання в політичному процесі.

Північний В'єтнам трактував угоду не як кінцевий компроміс, а як інструмент досягнення кінцевої перемоги. Уже після підписання угоди Ханой почав реорганізацію сил і готував нову наступальну кампанію, яку розпочав у 1975 році.⁹⁹

Сайгонський уряд, представлений президентом Нгуєном Ван Тхієу, сприйняв угоду з глибоким занепокоєнням, вважаючи її:

- дипломатичною поразкою;
- легітимізацією ворога (НФВПВ);
- початком послаблення американських гарантій.

Попри формальні положення про незалежність та політичний плюралізм, реальні інструменти впливу уряду Сайгона стрімко звужувалися. Без підтримки США, режим виявився неспроможним витримати нову хвилю наступу з Півночі у 1975 році.

Паризькі угоди були позитивно сприйняті на міжнародному рівні як ознака розрядки та зниження напруги в Індокитаї. Зокрема:

- **СРСР і КНР** підтримали угоди як інструмент стабілізації регіону та зміцнення своїх впливів;
- **Франція** підкреслила значення діалогу та продовжила лінію підтримки міжнародних зусиль з примирення;

⁹⁹ Lawrence, M. A. (2008). *The Vietnam War: A Concise International History*. Oxford University Press.

- **країни Руху неприєднання** вітали угоду як крок до припинення іноземного втручання.¹⁰⁰

Утім, відсутність міжнародного механізму тиску на сторони конфлікту зробила угоди вразливими до порушень, і вже у 1974–1975 роках дипломатичний прогрес було втрачено.

3.2.5. Критика та наслідки

Попри символічне значення Паризьких угод як формального завершення військової участі США у В'єтнамі, документи від 27 січня 1973 року зазнали широкої критики з боку істориків, політиків і дипломатів. Основні нарікання стосувалися асиметричного характеру зобов'язань, відсутності реальних механізмів гарантій та невідповідності між формальними деклараціями й політичними реаліями на місцях.

Найчастіше критика зосереджувалась на тому, що угода була значною поступкою США:

- американські війська повинні були вийти з В'єтнаму за чітко визначений термін — 60 днів;
- НФВПВ отримував офіційне визнання у формулі політичного врегулювання;
- Ханой міг залишити свої війська в Південному В'єтнамі — жодна стаття угоди не передбачала їх відведення.

Таким чином, Баланс зобов'язань був перекошений: США втрачали ключові важелі впливу на перебіг подій після свого виходу, тоді як північнов'єтнамська сторона зберігала військову присутність і стратегічну ініціативу.¹⁰¹

¹⁰⁰ Westad, O. A. (2005). *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. Cambridge University Press.

¹⁰¹ Lawrence, M. A. (2008). *The Vietnam War: A Concise International History*. Oxford University Press.

Угода передбачала створення Національної ради примирення і злагоди — перехідного механізму, покликаною організувати вибори та розв'язати конфлікт політичними засобами. Однак:

- не було узгоджено, як саме формуватиметься ця рада;
- не існувало механізму арбітражу чи санкцій у разі порушень;
- жодна міжнародна організація (зокрема ООН) не мала мандату спостерігати за її діяльністю.¹⁰²

Це означало, що реалізація політичного компонента угоди залежала виключно від доброї волі самих сторін, що в умовах глибокої недовіри було мало ймовірно.

Паризькі домовленості мали вигляд миру лише формально. У практичному сенсі:

- бойові дії продовжувались уже через кілька місяців після підписання;
- обстріли, пересування військ і локальні сутички ставали регулярними;
- Ханой розглядав угоду як тимчасову фазу перед фінальним наступом, а не як основу компромісу.¹⁰³

Таким чином, угоди не створили тривалого миру, а радше інституціоналізували хиткий статус-кво, який не витримав випробування часом. У квітні 1975 року Північний В'єтнам розпочав вирішальний наступ, який завершився падінням Сайгона.

Міжнародна підтримка угоди не була підкріплена реальними інструментами:

- Міжнародна комісія з контролю не мала повноважень для втручання;

¹⁰² Westad, O. A. (2005). *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. Cambridge University Press.

¹⁰³ Kimball, J. (1998). *To Reason Why: The Debate about the Causes of U.S. Involvement in the Vietnam War*. Temple University Press.

- США втратили політичну волю до повторного втручання після Вотергейту;
- СРСР і КНР використовували угоду для стратегічної вигоди, але не втручалися у випадку порушення балансу.

Фактично, угода була самодостатньою лише на папері, і в умовах зростаючого військового тиску з боку Півночі вона розпалась протягом двох років.

Паризькі мирні переговори стали одним із найтриваліших і найскладніших дипломатичних процесів холодної війни, який поєднав у собі воєнну реальність, глобальні геополітичні зсуви та внутрішньополітичні кризи. Їх результат — угода 1973 року — дозволила Сполученим Штатам завершити безпосередню участь у конфлікті без формального визнання поразки, водночас створивши хибну ілюзію довготривалого миру.

Попри значні дипломатичні зусилля, домовленості виявилися нестійкими через асиметричність зобов'язань, відсутність ефективних механізмів реалізації та брак довіри між сторонами. Хоча США досягли головної мети — виведення військ і повернення полонених — структурна слабкість політичного врегулювання залишила Південний В'єтнам у вразливому становищі. Як наслідок, вже у 1975 році режим у Сайгоні зазнав краху.

Паризькі переговори засвідчили межі дипломатії в умовах асиметричних конфліктів та показали, що стратегічні домовленості без політичної волі до компромісу й без зовнішніх гарантій залишаються декларативними. Цей досвід став джерелом уроків для майбутніх мирних процесів — від Близького Сходу до Афганістану.

3.3. Порівняльний аналіз в'єтнамського кейсу з кейсом КНР

Політика адміністрації Річарда Ніксона у 1970-х роках увійшла в історію як період переформатування глобального лідерства США. Вона включала водночас дві протилежні за формою та інструментами зовнішньополітичні стратегії: ведення прямої, виснажливої війни у В'єтнамі та ініціювання

дипломатичного прориву у відносинах із Китайською Народною Республікою. Порівняння обох кейсів дозволяє глибше зрозуміти логіку реалістичної політики США, динаміку адаптації до змін балансу сил і еволюцію глобального підходу до конфліктів і співпраці.

3.3.1. Методологічні підходи до аналізу

Порівняльний аналіз зовнішньополітичної стратегії США щодо В'єтнаму та Китайської Народної Республіки в період президентства Річарда Ніксона вимагає системного міждисциплінарного підходу, що поєднує інструменти політичної науки, міжнародних відносин і історії. Оскільки мова йде про два різних за природою кейси — один війни, другий дипломатичного прориву — критично важливою є вибудова релевантних аналітичних критеріїв, які дозволяють уніфікувати порівняння без редукціонізму.

Вихідною рамкою для аналізу є підхід *comparative foreign policy analysis*, який розглядає зовнішньополітичну поведінку держав у контексті:

- зовнішньої структури (міжнародне середовище, баланс сил);
- внутрішньої структури (суспільна думка, політична система);
- лідерських рішень і персоналістичних стратегій.¹⁰⁴

Таким чином, кейси В'єтнаму й КНР розглядаються як індикатори адаптивності американської зовнішньої політики в умовах змінного геополітичного середовища.

У межах теорії міжнародних відносин застосовуються положення класичного реалізму¹⁰⁵ та структурного неореалізму,¹⁰⁶ відповідно до яких:

- міжнародна система є анархічною;
- держави діють раціонально, керуючись інтересами національної безпеки;

¹⁰⁴ Hudson, V. M. (2005). *Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations*. *Foreign Policy Analysis*, 1(1), 1–30.

¹⁰⁵ Morgenthau, H. J. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Knopf.

¹⁰⁶ Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. McGraw-Hill.

- баланс сил є головним регулятором поведінки держав.

У цьому контексті кейс В'єтнаму інтерпретується як реакція США на загрозу ідеологічного поширення комунізму, а кейс КНР — як стратегічна інновація в умовах загострення китайсько-радянського протистояння.

Для забезпечення глибини порівняння використовуються три аналітичні рівні:

1. **Системний рівень:** геополітична логіка холодної війни, стратегічні цілі США щодо обох регіонів.
2. **Рівень зовнішньополітичного процесу:** дипломатичні інструменти, конфліктні сценарії, стилі переговорів.
3. **Рівень особистостей та бюрократії:** роль президента Р. Ніксона, радника з нацбезпеки Г. Кіссінджера, позиції Держдепартаменту.

Це дозволяє розглянути, як єдина зовнішньополітична парадигма (*realpolitik*) реалізується по-різному залежно від регіональних контекстів.

Щоб уникнути надмірного абстрагування, аналіз базується на таких операційних змінних:

- тип стратегічного впливу (військовий, дипломатичний, економічний);
- форма присутності (пряма, опосередкована, нульова);
- результативність (короткострокова — тактична, довгострокова — стратегічна);
- вартість (ресурсна, політична, репутаційна).

На основі цього створюється матриця зіставлення, яка дозволяє не лише оцінити ефективність підходів, а й виявити внутрішню еволюцію американського підходу до зовнішньої політики у 1970-х роках.

3.3.2. Порівняння стратегічних цілей

Аналіз зовнішньополітичних дій адміністрації Р. Ніксона у В'єтнамі та щодо Китайської Народної Республіки виявляє фундаментальні відмінності у стратегічних цілях, попри те, що обидва напрями реалізовувались у рамках

глобальної конфронтації з комунізмом. Відмінності полягають не лише у виборі інструментів, а й у самій логіці цілепокладання — між стримуванням, контролем, балансуванням і інтеграцією.

У випадку В'єтнаму головною стратегічною метою США було стримування комуністичної експансії в Південно-Східній Азії, що відповідало загальній логіці холодної війни та доктрині доміно: падіння Південного В'єтнаму, вважалося, призведе до лавиноподібного переходу сусідніх країн під вплив СРСР чи КНР.¹⁰⁷

Для досягнення цієї мети США:

- підтримували Сайгонський режим як антикомуністичний бастион;
- проводили масштабні військові операції проти Північного В'єтнаму;
- здійснювали «в'єтнамізацію» як спосіб втримати ситуацію без прямої участі.

Ціль носила унілатеральний і воєнно-приписовий характер: змусити супротивника відмовитися від наступу, зберегти регіональний баланс через домінування сили.

На противагу цьому, стратегічна ціль США у відносинах з КНР була опосередкованою і системною: не пряме стримування, а інтеграція Китаю в глобальну архітектуру, аби створити тиск на СРСР з флангу та послабити китайсько-радянський альянс.¹⁰⁸

Це передбачало:

- нормалізацію дипломатичних відносин;
- виведення КНР з ізоляції після культурної революції;
- створення трикутного балансу сил США–СРСР–КНР.

¹⁰⁷ Gaddis, J. L. (2005). *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold War*. Oxford University Press.

¹⁰⁸ Kissinger, H. (2011). *On China*. Penguin Books.

Таким чином, стратегія щодо КНР мала характер складного стратегічного маневру, що базувався на довгострокових наслідках і гнучкості, а не на миттєвому домінуванні.

У регіональному вимірі:

- у В'єтнамі США прагнули локального контролю через присутність, пряме управління та військове втручання;
- у китайському кейсі — опосередкованого впливу через залучення до системи міжнародних відносин.

У глобальному вимірі:

- у В'єтнамі США діяли у парадигмі ідеологічного протистояння (комунізм vs. капіталізм);
- у КНР — у парадигмі реалістичного балансування, де ідеологія поступалась місцем стратегії.

Ці кейси демонструють, що впродовж першої половини 1970-х років відбулося переосмислення геополітичних цілей Вашингтона. У той час як В'єтнамський досвід показав хибність військової ескалації як способу забезпечення впливу, кейс КНР довів ефективність дипломатичного балансування як стійкішої форми стратегічної переваги.

Це означало не зміну цілей як таких (безпека, вплив, стабільність), а зміну засобів і тактик, у межах яких ті самі цілі досягались із меншими затратами й репутаційними ризиками.¹⁰⁹

3.3.3. Засоби досягнення: війна проти дипломатії

Однією з найбільш промовистих відмінностей між американським підходом до В'єтнаму і Китайської Народної Республіки в період президентства Річарда Ніксона є вибір інструментів реалізації стратегічних цілей. У випадку з В'єтнамом домінували жорсткі засоби — пряма військова присутність, масштабні бойові операції та політико-військовий протекціонізм.

¹⁰⁹ Goh, E. (2005). Meeting the China Challenge: The U.S. in Southeast Asian Regional Security Strategies. East-West Center.

У той час як взаємодія з КНР будувалась майже виключно на дипломатії, символізмі та стратегічній гнучкості.

У випадку В'єтнаму засоби досягнення цілей були засновані на класичному наборі жорсткої сили (hard power):

- понад пів мільйона військовослужбовців США були розгорнуті в зоні конфлікту;
- реалізовувалися масштабні бомбардувальні кампанії — «Rolling Thunder», «Linebacker I і II»;
- відбувалося пряме втручання у внутрішню політику Південного В'єтнаму (формування урядів, координація розвідки, підтримка операцій ARVN).

Ці заходи супроводжувалися економічною допомогою, інформаційною кампанією проти В'єтконгу та спробами контролю громадської думки у США. Однак їхня ефективність виявилася обмеженою: партизанський спротив, підтримка Півночі з боку КНР і СРСР, а також втрата легітимності сайгонського уряду унеможливили військове вирішення конфлікту.¹¹⁰

У стосунках із Китаєм США обрали радикально інший інструментарій, заснований на:

- таємній дипломатії (візити Кіссінджера 1971 року);
- символічних актах (пінг-понгова дипломатія, офіційне визнання ООН);
- поступовому встановленні торговельно-економічних каналів.

Кульмінацією цієї стратегії став візит Р. Ніксона до Пекіна в лютому 1972 року — подія, яка перевернула десятиліття ворожнечі та заклала підґрунтя для майбутньої нормалізації. Замість військового втручання, США

¹¹⁰ Lawrence, M. A. (2008). *The Vietnam War: A Concise International History*. Oxford University Press.

зробили ставку на залучення КНР до багатопольярної системи та поступове перетворення її з ворога на партнера в обмеженні радянського впливу.¹¹¹

Засоби, використані в кожному з кейсів, мають також символічний вимір:

- війна у В'єтнамі стала символом американської безвиході, імперіалізму та морального занепаду;
- відкриття до Китаю, навпаки, постало як приклад далекоглядної дипломатії та оновлення глобальної ролі США.

Таким чином, формула «війна → поразка» в Індокитаї контрастує з формулою «ізоляція → партнерство» у випадку КНР, засвідчуючи відмінності не лише у тактиці, а й у стратегічному мисленні.¹¹²

Порівняння засобів показує, що дипломатична стратегія виявилася значно ефективнішою за мілітарну. У той час як війна у В'єтнамі завершилася крахом, китайський напрямок став точкою опори нової американської геополітики. Це свідчить про поступовий зсув у бік багатосторонньої дипломатії як пріоритетного інструмента реалізації національних інтересів.

3.3.4. Реакція міжнародного середовища

Порівняння зовнішньополітичних кейсів США у В'єтнамі та щодо Китайської Народної Республіки неможливе без аналізу реакції міжнародного середовища, оскільки зовнішня політика будь-якої держави реалізується в умовах багатосторонньої системи. У випадку В'єтнаму політика США спричинила широку критику, протест і дипломатичну ізоляцію, тоді як у випадку КНР — навпаки, отримала підтримку, захоплення та стратегічну перевагу. Таке протиставлення є надзвичайно важливим для розуміння результативності обох підходів.

Війна у В'єтнамі, яка тривала з прямою участю США з 1964 по 1973 рік, стала символом американського імперіалізму в очах багатьох держав,

¹¹¹ Kissinger, H. (2011). On China. Penguin Books.

¹¹² MacMillan, M. (2006). Nixon and Mao: The Week That Changed the World. Random House.

особливо у глобальному Півдні. Відбулася мобілізація антивоєнного руху в самих Сполучених Штатах, Європі, Латинській Америці, Японії.

Ключові реакції включали:

- **дипломатичну ізоляцію США** в ООН, де Радянський Союз, Китай і група неприєднаних країн засуджували воєнні дії;
- **посилення популярності марксистських рухів** у постколоніальних державах;
- **послаблення авторитету США серед союзників**, особливо у Франції та Західній Німеччині, які виступали за мирне врегулювання.¹¹³

Міжнародна преса, інтелектуали й громадськість дедалі гучніше ставили під сумнів моральність і легітимність присутності США у В'єтнамі, що зрештою вплинуло на зміну стратегії.

Навпаки, ініціатива щодо нормалізації відносин із Китаєм отримала позитивну міжнародну реакцію:

- держави Азії, що побоювались радянської експансії, вітали трикутну дипломатію як чинник стабільності;
- Західна Європа сприйняла візит Р. Ніксона до Пекіна як відновлення гнучкості американської дипломатії;
- у глобальному Півдні КНР зберігала антисавецький імідж, і тому її визнання США не викликало негативу.

Особливо значущим був сигнал для Радянського Союзу. Тепер СРСР опинився у ситуації дипломатичного оточення, що змусило його погодитись на стратегічні переговори із США (SALT I) у Москві того ж 1972 року. Таким чином, реакція Москви була вимушено конструктивною, що створило ефект "розрядки".¹¹⁴

¹¹³ Schmitz, D. F. (2005). *The Tet Offensive: Politics, War, and Public Opinion*. Rowman & Littlefield.

¹¹⁴ Westad, O. A. (2005). *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. Cambridge University Press.

У коротко- та середньостроковій перспективі обидві ініціативи справили протилежний вплив на міжнародну репутацію США:

- В'єтнамська війна завдала глибокої шкоди образу США як захисника свободи;
- Китайський прорив закріпив імідж США як держави, здатної до стратегічної інновації, дипломатії та гнучкості.¹¹⁵

Кейс КНР започаткував тенденцію, в якій США почали використовувати не лише військову силу, а й балансування, діалог та символічну присутність як засіб впливу на міжнародну систему.

Глобальна реакція на дії США у В'єтнамі й у Китаї підкреслює фундаментальну різницю між силовим нав'язуванням порядку та створенням умов для нового балансу сил. У першому випадку — делегітимація та протест, у другому — визнання й стратегічний успіх. Це зіставлення дає підстави стверджувати, що міжнародне схвалення є не лише вторинним наслідком політики, а й активним чинником її ефективності.

3.3.5. Довгострокові наслідки

Аналіз наслідків американської зовнішньої політики у двох кардинально різних кейсах — війни у В'єтнамі та зближення з Китайською Народною Республікою — дозволяє зробити висновки щодо глобального позиціонування Сполучених Штатів у 1970-х роках. З одного боку, В'єтнам став символом надмірного втручання і стратегічного провалу; з іншого — політика щодо КНР відкрила нову сторінку у міжнародному балансі сил і забезпечила США нові інструменти впливу.

Участь у в'єтнамському конфлікті, яка завершилася поразкою Сайгонського режиму та евакуацією американських дипломатів у 1975 році, підірвала авторитет США як гаранта безпеки для союзників. Поразка поставила під сумнів:

¹¹⁵ MacMillan, M. (2006). *Nixon and Mao: The Week That Changed the World*. Random House.

- здатність Вашингтона забезпечити довгострокову стабільність;
- доцільність втручання в регіональні конфлікти;
- моральну легітимність політики «стримування».¹¹⁶

Також відбулося переформатування внутрішньої політичної культури: зросла обережність Конгресу щодо військових ініціатив, що згодом проявилось у «Варгавській поправці» 1973 року — обмеженні президентських повноважень на ведення воєнних дій без затвердження парламентом.

Навпаки, стратегія Р. Ніксона і Г. Кіссінджера щодо КНР дала довготривалий позитивний ефект для глобального статусу США:

- створено новий канал тиску на СРСР;
- забезпечено стабільність в Азійсько-Тихоокеанському регіоні;
- закладено підґрунтя для трансформації КНР у глобального гравця — спочатку через членство в ООН (1971), згодом — у ВТО (2001).¹¹⁷

І хоча деякі аналітики пізніше вказували на «непередбачувані наслідки» (зокрема піднесення КНР до статусу конкурента США у XXI столітті), на той час політика залучення (engagement) вважалася стратегічним проривом, що змінив глобальну геополітичну конфігурацію.

Порівняння цих кейсів дозволяє говорити про трансформацію американського глобального позиціонування:

- від unilateral interventionism (військове втручання на власний розсуд) — до selective engagement (вибіркового стратегічного залучення);

¹¹⁶ Brands, H. W. (2006). *The Strange Death of American Liberalism*. Yale University Press.

¹¹⁷ Goh, E. (2005). *Meeting the China Challenge: The U.S. in Southeast Asian Regional Security Strategies*. East-West Center.

- від політики «все або нічого» — до багатоканальної дипломатії з елементами взаємовигоди;
- від регіонального фокусування — до глобального балансування інтересів між трьома потугами: США, СРСР, КНР.

Цей поворот задав вектор зовнішньої політики США на наступні десятиліття: прагматизм, багатополарність, обмеження прямих військових втручань.

Головний висновок із порівняння: ефективність зовнішньополітичної стратегії США не є функцією сили, а є похідною від здатності адаптуватися до системної логіки міжнародного середовища. Китайський кейс став демонстрацією дипломатії майбутнього, тоді як в'єтнамський — рецидивом стратегій минулого.

Порівняльний аналіз зовнішньополітичної стратегії США у кейсах В'єтнаму та Китайської Народної Республіки демонструє фундаментальну відмінність у підходах, засобах і результатах. У В'єтнамі адміністрація Р. Ніксона намагалася зберегти вплив за допомогою сили, вдаючись до прямої військової участі, що завершилося політичною та моральною поразкою. Натомість у китайському напрямі було застосовано стратегію дипломатичного залучення, яка забезпечила довгострокову вигоду для США у глобальній конкуренції з СРСР.

Кейс КНР став прикладом реалістичної адаптації до нової геополітичної структури, ефективної взаємодії з нетиповим партнером та гнучкого балансування в умовах багатополарності. Він зміцнив міжнародне позиціонування США, тоді як В'єтнам посилив антимілітаристські настрої й обмежив американські інтервенціоністські амбіції.

Обидва кейси доводять: стратегічний успіх у зовнішній політиці залежить не лише від сили, а й від здатності до дипломатичного передбачення, вибору гнучких інструментів та врахування міжнародного контексту.

ВИСНОВКИ

Зовнішньополітична стратегія Річарда Ніксона стала одним із найбільш амбітних і водночас суперечливих проектів міжнародної політики США у ХХ столітті. Вона базувалася на реалістичному підході, активному балансуванні між наддержавами та прагненні до стратегічної переваги без прямої конфронтації. Оцінка цієї політики вимагає розмежування її ключових досягнень та суттєвих прорахунків.

Найбільш помітним досягненням стала нормалізація відносин із Китайською Народною Республікою, яка з одного боку дозволила ізолювати СРСР, а з іншого — відкрила перед США нові горизонти економічного, стратегічного та дипломатичного співробітництва. Цей крок змінив архітектуру міжнародних відносин, зумовив зміцнення багатополарності та змістив центр геополітичної ваги в Азії.¹¹⁸

Іншим значним досягненням була стратегія розрядки у відносинах із СРСР, яка включала підписання Договорів про обмеження стратегічних озброєнь (SALT I) та основ безпеки між блоками. Зближення із КНР сприяло пом'якшенню позиції Москви, а це дозволило США уникнути ескалації ядерного конфлікту і зберегти стратегічну стабільність.¹¹⁹

Проте паралельно з успіхами в Азії та на радянському напрямі, адміністрація Р. Ніксона зазнала серйозних невдач у В'єтнамі. Попри часткову деескалацію та досягнення Паризьких угод, кінцева поразка союзного уряду у 1975 році поставила під сумнів ефективність стратегії в'єтнамізації. Замість збереження впливу США втратили авторитет, а образ «почесного миру» виявився лише тимчасовим прикриттям для фактичного виведення з регіону.

Серед інших прорахунків варто відзначити обмежену прозорість та централізацію ухвалення зовнішньополітичних рішень. Домінування тісного

¹¹⁸ Shively, W. P. (2017). *Power and Choice: An Introduction to Political Science* (14th ed.). McGraw-Hill Education.

¹¹⁹ Barakso, M., Sabet, D. M., & Schaffner, B. F. (2014). *Understanding Political Science Research Methods: The Challenge of Inference*. Routledge.

тандему Р. Ніксона та Г. Кіссінджера іноді супроводжувалося нехтуванням інституційних механізмів, що знижувало довіру до процесів прийняття рішень всередині американського уряду та з боку союзників.

Таким чином, зовнішня політика Р. Ніксона поєднала в собі ефективність стратегічної ініціативи з обмеженнями політичного та військового характеру, виявивши сильні сторони реалізму у сфері глобального балансування та вразливість США у випадках затяжного збройного конфлікту.

Порівняння кейсів Китайської Народної Республіки та В'єтнаму в контексті зовнішньополітичного курсу Річарда Ніксона дозволяє не лише виявити спільні риси застосованої стратегії, але й продемонструвати відмінності у цілях, засобах та наслідках американської дипломатії. Обидва напрями реалізовувалися в межах загальної доктрини політичного реалізму, однак відображали різні моделі поведінки США у зовнішньополітичному полі.

Схожості між кейсами КНР та В'єтнаму полягають, насамперед, у методології реалізму. У кожному з випадків Р. Ніксон і Г. Кіссінджер застосовували прагматичний підхід, що базувався на аналізі національного інтересу, а не ідеологічних уподобань. У відносинах із КНР це виявилось у свідомому ігноруванні глибоких ідеологічних протиріч заради досягнення стратегічного балансу, у випадку з В'єтнамом — у прагненні мінімізувати втрати без збереження первісних політичних цілей.¹²⁰

Обидва кейси також супроводжувались таємною та закритою дипломатією, де основну роль відігравали не інститути, а індивідуальні актори — передусім Генрі Кіссінджер. Це створювало умови для оперативності, однак обмежувало прозорість і можливості для системного аналізу й демократичного контролю.¹²¹

¹²⁰ Shively, W. P. (2017). *Power and Choice: An Introduction to Political Science* (14th ed.). McGraw-Hill Education.

¹²¹ Barakso, M., Sabet, D. M., & Schaffner, B. F. (2014). *Understanding Political Science Research Methods: The Challenge of Inference*. Routledge.

Водночас існують принципові відмінності. У китайському кейсі США діяли проактивно — самі ініціювали діалог, використовуючи міжнародну ізоляцію Пекіна для досягнення вигідної угоди. Результат — довгострокове стратегічне партнерство та переформатування геополітичної рівноваги. У в'єтнамському кейсі США діяли реактивно, намагаючись скоротити втрати та вийти з конфлікту, який уже вичерпав військові, політичні та моральні ресурси. Підсумком стало падіння Південного В'єтнаму та втрата контролю над регіоном.

Ще однією різницею є стійкість досягнутих результатів. Американо-китайські відносини стали підґрунтям для майбутнього геоекономічного партнерства, тоді як Паризькі угоди виявилися лише короткотерміновим перемир'ям, яке не вирішило конфліктних засад війни.

Таким чином, кейс КНР репрезентує успішне застосування стратегічної ініціативи у дипломатії, тоді як кейс В'єтнаму — приклад прагматичного, але вимушеного відходу з арени конфлікту. Це порівняння демонструє межі реалізму як теорії: він ефективний за наявності дипломатичного простору, але малоефективний у ситуаціях, де вирішальними є внутрішньо-політичні чинники та національний опір.

Зовнішньополітична стратегія адміністрації Річарда Ніксона справила довготривалий вплив на еволюцію міжнародної політики США, заклавши концептуальні й тактичні основи, які використовувалися наступними президентами у змінених геополітичних обставинах. Її спадщина виявилася особливо помітною у трьох вимірах: стратегічному мисленні, підходах до дипломатії та моделі участі США у конфліктах.

По-перше, прагматичний реалізм Ніксона–Кіссінджера започаткував перехід від ідеологічного двобою холодної війни до геополітичного балансування. Замість універсалізму цінностей у міжнародній політиці, що домінував у часи Г. Трумена та Дж. Кеннеді, Р. Ніксон зробив ставку на багатополлярність, що дозволяла маневрувати між центрами сили. Цей підхід

став основою для розрядки (*détente*), а згодом — для неоізоляціоністських тенденцій у 1970–1980-х роках.¹²²

По-друге, зовнішньополітична практика Р. Ніксона започаткувала нову форму персоналізованої, централізованої дипломатії, яку надалі використовували президенти Рейган, Буш-старший та інші. Пряма участь президента у переговорах, використання закритих дипломатичних каналів, фокус на "великі угоди" — все це стало невід'ємною частиною американського підходу до глобальної політики.¹²³

По-третє, уроки В'єтнаму сформували нову парадигму військового втручання США. Після поразки у Південно-Східній Азії американські президенти уникали масштабних наземних кампаній без чіткого плану виходу та політичної підтримки суспільства. Це призвело до розвитку концепцій "обмеженої війни", "точкового втручання" та використання союзників як інструментів геополітичного впливу, зокрема в часи операцій у Перській затоці чи на Балканах.

Крім того, стратегія відкриття до КНР відкрила шлях до економічної глобалізації, оскільки вже у 1980–1990-х роках США активно сприяли інтеграції Китаю до світової економіки. Це, своєю чергою, призвело до нової форми взаємозалежності, яка визначає міжнародні відносини й у XXI столітті.

Отже, зовнішня політика Річарда Ніксона стала структурним поворотом у підході США до світу: від ідеологічної конфронтації — до реалістичного балансування; від прямих інтервенцій — до дипломатії та стратегічного впливу; від глобального домінування — до адаптації в умовах нової багатополлярності. Її вплив зберігається і сьогодні, особливо в контексті сучасного суперництва з КНР.

¹²² Shively, W. P. (2017). *Power and Choice: An Introduction to Political Science* (14th ed.). McGraw-Hill Education.

¹²³ Barakso, M., Sabet, D. M., & Schaffner, B. F. (2014). *Understanding Political Science Research Methods: The Challenge of Inference*. Routledge.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Arbatov, G. (1992). *The System: An Insider's Life in Soviet Politics*. Times Books.
- Barakso, M., Sabet, D. M., & Schaffner, B. F. (2014). *Understanding Political Science Research Methods: The Challenge of Inference*. Routledge.
- Berman, L. (2007). *Perfect Spy: The Incredible Double Life of Pham Xuan An, Time Magazine Reporter and Vietnamese Communist Agent*. Smithsonian Books.
- Brands, H. (2015). *What Good Is Grand Strategy? Power and Purpose in American Statecraft from Harry S. Truman to George W. Bush*. Cornell University Press.
- Brands, H. W. (2006). *The Strange Death of American Liberalism*. Yale University Press.
- Brands, H. W. (2008). *The Devil We Knew: Americans and the Cold War*. Oxford University Press.
- Brown, M. E. (2000). *The Israeli–Palestinian Conflict: A Documentary Record*. MIT Press.
- Carr, E. H. (1939). *The Twenty Years' Crisis, 1919–1939: An Introduction to the Study of International Relations*. Macmillan.
- Chen, J. (2001). *Mao's China and the Cold War*. University of North Carolina Press.
- Chollet, D., & Goldgeier, J. (2008). *America Between the Wars: From 11/9 to 9/11*. PublicAffairs.
- Cohen, W. I. (2010). *America's Response to China: A History of Sino-American Relations* (5th ed.). Columbia University Press.
- Conference on Security and Cooperation in Europe. (1975). *Helsinki Final Act*. Organization for Security and Co-operation in Europe. Режим доступу: <https://www.osce.org/helsinki-final-act>
- Crockatt, R. (1995). *The Fifty Years War: The United States and the Soviet Union in World Politics, 1941–1991*. Routledge.

- Dobrynin, A. F. (1995). *In Confidence: Moscow's Ambassador to America's Six Cold War Presidents (1962–1986)*. Times Books.
- Dulles, J. F. (1954, January 12). *The Evolution of Foreign Policy* [Speech, Council on Foreign Relations, New York]. *U.S. Department of State Bulletin*, 30(762), 107–110.
- Freedman, L. (2006). *The Transformation of Strategic Affairs*. International Institute for Strategic Studies.
- Gaddis, J. L. (2005). *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold War*. Oxford University Press.
- Garthoff, R. L. (1994). *Détente and Confrontation: American–Soviet Relations from Nixon to Reagan*. Brookings Institution Press.
- Goh, E. (2005). *Meeting the China Challenge: The U.S. in Southeast Asian Regional Security Strategies*. East–West Center.
- Goh, E. (2016). *The Struggle for Order: Hegemony, Hierarchy, and Transition in Post-Cold War East Asia*. Oxford University Press.
- Goh, E. (2020). *The Struggle for Order: Hegemony, Hierarchy, and Transition in Post–Cold War East Asia*. Oxford University Press.
- Guzzini, S. (2013). *Power, Realism and Constructivism*. Routledge.
- Hall, S. (2011). *The Vietnam War*. Routledge.
- Hanhimäki, J. M. (2004). *The Flawed Architect: Henry Kissinger and American Foreign Policy*. Oxford University Press.
- Herring, G. C. (2002). *America's Longest War: The United States and Vietnam, 1950–1975*. McGraw-Hill Education.
- Hersh, S. M. (1983). *The Price of Power: Kissinger in the Nixon White House*. Summit Books.
- Hitchens, C. (2001). *The Trial of Henry Kissinger*. Verso Books.
- Hoff, J. (1994). Nixon Reconsidered: Institutions and Strategy in US Foreign Policy. *Diplomatic History*, 18(1), 1–15.

Holsti, O. R. (1995). Theories of International Relations: Realism and Its Critics. In C. W. Kegley (Ed.), *Controversies in International Relations Theory: Realism and the Neoliberal Challenge* (pp. 35–65). St. Martin's Press.

Hudson, V. M. (2005). Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations. *Foreign Policy Analysis*, 1(1), 1–30. Режим доступа: <https://doi.org/10.1111/j.1743-8594.2005.00001.x>

Ikenberry, G. J. (2001). *After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order after Major Wars*. Princeton University Press.

Ikenberry, G. J. (2008). *Liberal Order and Imperial Ambition: Essays on American Power and World Politics*. Polity Press.

Isaacs, A. (1983). *Without Honor: Defeat in Vietnam and Cambodia*. University Press of America.

Jentleson, B. W. (2014). *American Foreign Policy: The Dynamics of Choice in the 21st Century*. W. W. Norton & Company.

Jervis, R. (2001). Was the Cold War a Security Dilemma? *Journal of Cold War Studies*, 3(1), 36–60

Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1977). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Little, Brown and Company.

Kennan, G. F. (1947). The Sources of Soviet Conduct. *Foreign Affairs*, 25(4), 566–582. Режим доступа: <https://doi.org/10.2307/20030065>

Kimball, J. (1998). *To Reason Why: The Debate about the Causes of U.S. Involvement in the Vietnam War*. Temple University Press.

Kissinger, H. (1994). *Diplomacy*. Simon & Schuster.

Kissinger, H. (1999). *Years of Renewal*. Simon & Schuster.

Kissinger, H. (2011). *On China*. Penguin Books.

Kissinger, H. (2014). *World Order*. Penguin Press.

Kornbluh, P. (2013). *The Pinochet File: A Declassified Dossier on Atrocity and Accountability*. The New Press.

LaFeber, W. (1994). *America, Russia, and the Cold War, 1945–1992*. McGraw-Hill.

- Lawrence, M. A. (2008). *The Vietnam War: A Concise International History*. Oxford University Press.
- MacMillan, M. (2006). *Nixon and Mao: The Week That Changed the World*. Random House.
- Mann, J. (2001). *About Face: A History of America's Curious Relationship with China, from Nixon to Clinton*. Knopf.
- McMahon, R. J. (2003). *The Cold War: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Mead, W. R. (2002). *Special Providence: American Foreign Policy and How It Changed the World*. Routledge.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton & Company.
- Mearsheimer, J. J. (2018). *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*. Yale University Press.
- Meijer, H., & Brooks, S. G. (2021). The Rise of China and the Logic of Strategy. *International Security*, 46(1), 46–83.
- Morgenthau, H. J. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Knopf.
- Nathan, A. J., & Scobell, A. (2012). *China's Search for Security*. Columbia University Press.
- Nixon, R. M. (1967, October). Asia after Vietnam. *Foreign Affairs*, 46(1), 111–125.
- Nixon, R. M. (1978). *RN: The Memoirs of Richard Nixon*. Grosset & Dunlap.
- Nye, J. S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs.
- Nye, J. S. (2020). *Do Morals Matter? Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump*. Oxford University Press.
- Osgood, R. E. (1953). *Ideals and Self-Interest in America's Foreign Relations: The Great Transformation of the Twentieth Century*. University of Chicago Press.

Paris Peace Accords. (1973, January 27). *Agreement on Ending the War and Restoring Peace in Vietnam*.

Paterson, T. G. (1992). *Meeting the Communist Threat: Truman to Reagan*. Oxford University Press.

Putnam, R. D. (1988). Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games. *International Organization*, 42(3), 427–460. Режим доступа: <https://doi.org/10.1017/S0020818300027697>

Quandt, W. B. (1986). *Camp David: Peacemaking and Politics*. Brookings Institution Press.

SALT I Interim Agreement Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Certain Measures With Respect to the Limitation of Strategic Offensive Arms. (1972, May 26).

Schmitz, D. F. (2005). *The Tet Offensive: Politics, War, and Public Opinion*. Rowman & Littlefield.

Schulzinger, R. D. (2006). *A Time for War: The United States and Vietnam, 1941–1975*. Oxford University Press.

Schweller, R. L. (2004). Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing. *International Security*, 29(2), 159–201. Режим доступа: <https://doi.org/10.1162/0162288042879913>

Sestanovich, S. (2014). *Maximalist: America in the World from Truman to Obama*. Knopf.

Shanghai Communiqué. (1972, February 28). *Joint U.S.–China Statement on Normalization of Relations*. U.S. Department of State. Режим доступа: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v17/d203>

Shively, W. P. (2017). *Power and Choice: An Introduction to Political Science* (14th ed.). McGraw-Hill Education.

Talbott, S. (1980). *Endgame: The Inside Story of SALT II*. Harper & Row.

Taubman, W. (2003). *Khrushchev: The Man and His Era*. W. W. Norton & Company.

Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Elimination of Their Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles (INF Treaty). (1987, December 8). U.S. Department of State. Режим доступа: <https://www.state.gov/t/avc/trty/102360.htm>

Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems (ABM Treaty). (1972, May 26). U.S. Department of State. Режим доступа: <https://2009-2017.state.gov/t/avc/trty/101888.htm>

Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms (START I). (1991, July 31). U.S. Department of State. Режим доступа: <https://2009-2017.state.gov/t/avc/trty/102887.htm>

United Nations General Assembly Resolution 2758. (1971, October 25). *Restoration of the Lawful Rights of the People's Republic of China in the United Nations*.

U.S. Department of State. (1987). *Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Elimination of Their Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles (INF Treaty)*. Режим доступа: <https://www.state.gov/t/avc/trty/102360.htm>

U.S. Department of State. (1991). *Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms (START I)*. Режим доступа: <https://2009-2017.state.gov/t/avc/trty/102887.htm>

Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. McGraw-Hill.

War Powers Resolution, Pub. L. No. 93–148, 87 Stat. 555 (1973). Режим доступа: <https://www.congress.gov/bill/93rd-congress/house-joint-resolution/542>

Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge University Press.

Westad, O. A. (2005). *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. Cambridge University Press.

Woolf, A. F. (2021). *Arms Control and Nonproliferation: A Catalog of Treaties and Agreements*. Congressional Research Service.

Xu, G. (2008). *Negotiating China's Destiny in World War II*. Stanford University Press.

Zubok, V. M. (2007). *A Failed Empire: The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev*. University of North Carolina Press.